

BAJAI HONPOLGÁR

Várostarténeti és Környezetvédő lap

1999. február

X. évfolyam 2. (100.) szám

Ára: 50 Ft

Csonka Bács Megye Közgyűlése új székházak előtt 1920 körül (Bánáti Tibor gyűjtése)

Századszor...

Igen, elkészült a 100. lapszámunk! Napilapként természetesen figyelmet sem érdemlő nagyságrend. A kerek szám ellenére sem. Kisvárosi havilapként, bizonytalanul bukkácsolói, rendszerváltogató időkben talán mégis jelent valamit. Anyjút bizonyosan, hogy az idén már a 10. évfolyam számaát szerkesztjük.

A próbaszám 1989 decemberében hagyta el a nyomdát. Megszívlelendő gondolatokat Bárdos Ferencől, a lokálpatrióta írótól kaptunk útravalóul:

"Mert az írás maga a csoda: összeköti a múltat a jelenel, érzékelhető közelségbe

hozza a messzeséget, oktat, tanít, nevel, szórakoztat...

... Bátor hangon hirdesse mindig az igazat. Segítse és erősítse a városzépítő törekvéseket, az okos gondolatokat. Legyen a természetvédő eszme szószólója!"

Az ez irányú elvárásoknak talán sikerült is megfelelnie a lapnak: a helyi sajtótörténet már nem hagyhatja figyelmen kívül a Bajai Honpolgárt! A visszaemlékezések és kutatások eredményeképpen sok-sok helytörténeti ismeret, érdekesség fogalmazódott meg. Gyakran szerepelt témaként bñ szeretett vízi környezetünk, annak növény- és állatvilága.

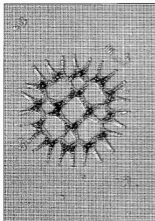
Már eddig is sikerült az íróasztal-főkök

mélyén szunnyadó írásköböl is néhányat leporoltatni... Örülénk, ha a jövőben még több érték kerülne felszínre. Ha még több bajait meg tudnák szólaltatni...

Belátjuk, hogy néha botlásoktól sem mentes, hullámzó teljesítményt nyújtunk. Sőt 1994 decemberében a kilátástalanná vált anyagi helyzet miatt egyszer már el is küszönlünk a Kedves Olvasótól... De 1995 októberében elszántan újra kezdünk... és most századszor is itt vagyunk! Mert olyan ez a Bajai Honpolgár, mint egy nagyon szeretett gyermek...

Schmidt Antal

Képeslapok

A közelmúltban két bajai intézmény is képeslapok megjelenítésével hívta fel az általuk képviselt értékekre a figyelmet.

Az Alsó-Duna-völgyi Környezetvédelmi Felügyelőség képeslapjára a mikroszkópius felvétel hazai vízeink egyik legszebb, leglátványosabb zöld-moszatját (lásd: könyvismeretetés), a *Pediastrum duplex* var. *gracillimum*-ot ábrázolja. A moszatok, más néven algák túlnyomó többsége csak tudományos latin névvel rendelkezik, magyar (angol, német, orosz stb.) nevük általában nincs. A Duna Baja környéki mellék- és holtágaiban is megtalálható ez a csipketerítő emlékeztető, leggyakrabban 8-16 sejtből álló parányi növény. A képeslap hátoldalán a figyelemztetés: "Az ember utolsó evolucionális reflexe a környezetvédelem." Az idézet világhírű ökológusunktól, dr. Balogh Jánostól származik.

A Türr István Múzeum három képeslapján a 300 éves városi múltunkat bemutató kiállítás tárgyai láthatók: az egyikre a Grassalkovich család címeres kandallója került, a másik kettőre 1-1 színes lőtábla az 1800-as évekből. A Grassalkovich család barokk stílusú kastélyát eredetileg a kalocsai érsek építtette, ma a Polgármesteri Hivatal épülete. Egy XVIII. század végi írásban többek között így jellemzik Bajját: "Bírá ez a helységet Hertzeg Grassal-

kovits, a kinek itt egy négyszegre épült szép kastélya vagyon, mely helyre került két száz ezer forintoknál."

A lőtáblás képeslapok által városunk múlt századbéli társasági életébe nyertünk bepillantást. Az 1803-ban alapított bajai Czéllövész Társulat festett lőtábláit a múzeum őrzi. Ezeket a bájos jeleneteket megőrkítő naiv festmények a szegélyes pontos dátuma mellett különböző szövegek olvashatók. A legtöbb bajai lőtábla német nyelvű, de a most kiadott képeslapok magyar szövegeűek. A reprodukciókon nem minden szövegrész olvasható, ezért az alábbiakban közreadjuk ezen lőtáblák teljes szövegét, természetesen a korabeli helyesírás szerint. Elolvassa tájékozódhatunk nyelvünk múlt századbéli állapotáról és tartalmáról is.

1. Jó kedv, nyájasság, Vendégszeretés, s egyenesség! Nyíltság Bátor szív - jegyzik örökre Magyar!

E' Jelek dísznek Perlakink rajta-is
Ezek riaszták talpra Lövellőink -
Sótt Agg Bajtársik a' díszes Bajával
Göndör öszönnel üdvödre hogy lettek
Kiknek körében most leg először e'
Lövhelyen Hős Hunnia nyelve lön
Tolmács szív érzéseiknek
Honni virány piperezte Téren.
Hol szép Neműinknek kecs koszorús
Raja

Szökdelve vigad a' hírok pengésén
Gondját elvetve, öröme olvadva
S' fel riazozza: Sokáig élj még!

1832^{lk} Esztendei Kis-Aszszony Hava
12^{diken}

Perlaky élj s' egyenest Tettiüben tartva
löveldőzz
S' a' Sors durva baján Károly így adj
ki Baján.

2. Sámuel Pál szegélyése 1854^{dik} évi
Augusztus hó 27^{án}

Szegem imént keményen állt
Mellyet golyóm helyén talált.

A szeg kihullott, s szállapom
Lábad közt nyugszik angyalom.

Schmidt Antal

1803. évi Czéllövész Társulat lötáblája
A lötábla közepén a társulat zászlaja látható
A lötábla szegélyén a társulat neve olvasható

1854. évi Sámuel Pál szegélyése

A szeg kihullott, s szállapom
Lábad közt nyugszik angyalom

Bajai Arcképcsarnok

Miskolczy László (1900-1974)

Nagyszülei apai ágon Miskolczy Pál és Brecska Ilona jánosalmi földművesek, anyai ágon Nagy Csizrok Sándor gépésziparos - és nagynyja, Ludvig Mária - kiskunhalasi illetőségűek voltak. Apja, Miskolczy Ferenc (1860-1950) is a földműveléssel kezdte. Kötelező katonai szolgálatát

nak letöltése után továbbszolgáló altisztként középiskolai végzettséget szerzett, majd leszerelést követve egy tanfolyam elvégzése révén telexkönyvi tisztviselőként dolgozott Budapesten, Vácon és városunkban. Irodafőosztályként ment nyugdíjba Baján. Olyan ember volt, aki tudását önképpel fejlesztette. Főleg természetudományokkal kapcsolatos tárgykörök érdekelték. Ilyen témakörökben - mint pl. a gyümölcsstermesztésről, a méhek tenyésztéséről - publikált is. Szerzett ismereteit elsősorban méhészként hasznosította, megszervezte a Bácska Méhészeti Egyesületet is, annak elnöke volt. Apja, az 1876-ban született Nagy Csizrok Ilona kevésbé korosán - alig 45 évesen - hunyt el Baján 1915-ben. Négy árva fiút hagyott hátra: Dezsőt (Baja, 1894. - Budapest, 1978.), Sándort (Baja, 1896. - Brezla, 1916.), Ferencet (Vác, 1899. - Baja, 1994.)

és Lászlót. Apja 1918-ban újból megnősült, Katona Erzsébet Mária kalocsa özevgye (1878-1970) vette feleségül. Házasságukból a gyermek nem származott. Mostohaifiai "kisanyit" nagyon szerették.

A Miskolczy fiútestvérek - akik vezetőneveket már y-nal írták - közül a kertész-pályát választott Sándor elesett az első világháborúban. Dezsőből híres-neves orvosprofesszor lett. Ferencből képzőművész-rajztanár. A legkisebb és legelevőbb *frúcska*, *László Baján született, 1900. augusztus 9-án.*

Az elemi osztályokat a bajai Tanítóképző Gyakorló Iskolájában végezte el, majd a bajai Ciszterci Főgimnáziumba járt. Minden évben kitűnő érvégi bizonyítványa volt, így első korától kezdve minden tanév végén jutalmazták a Markovics Antal-féle alapítványból, a Kutas János-féle adományból, a Juray Antal-féle jutalomdíjjal és az ifjú dr. Rudics József-féle ösztöndíjjal. A tanulás mellett a dr. Bőrcz Marcell tanár által vezetett, Tóth Kálmánról elnevezett iskolai önképzőkörnek buzgó tagja volt. Pl. az 1915. október 6-án megtartott diszközgyűlésen Vörösmarty A hontalan című versét szavalta, a kör ellenőrei közé választották, majd tanára őt nevezte ki a csoport ifjúsági elnökévé, mely tisztiséget ellátta bevonuláskor. Tagja volt az intézeti Segélyező Egylet választmányának. Zenélni tanult, fuvolán játszott. Bajai diákkorában résztvevője volt egy amatőr kvartettnek, melyben Ferenc bátyja hegedült. Az 1900-ban született hetedik és nyolcadikos gimnazistákat bevonultatták, katona lett 1918. március 1-től november 1-ig. Tűzmentesként szolgált a 32. tüzérezredben, az olasz frontra is kikerült. Azok a tanulók, akik a népfelkelői bemutató szemlélen katonai szolgálatra beváltak és bevonultak - annak érdekében, hogy tanulmányi szempontból hátrányt ne szenvedjenek - külön érettségi vizsgát tettek egy előtte elvégzett rövid tanfolyam után, így 1918-ban kitűnő eredménnyel úgynevezett "hadiérettségi" vizsgát tett.

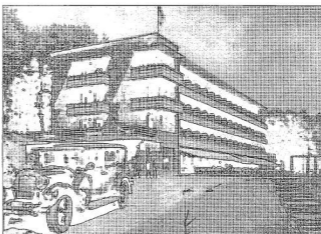
Leszerelés után Budapesten a József Nádor Műegyetemen tanult 1908-1922 között. Kitűnő eredménnyel szerezte meg az építészmérnöki oklevelet. Építésmesteri gyakorlatát Baján, Spitznagel Jánosnál és Budapesten Csonka László vállalkozónál töltötte, 1926-ban építésmesteri jogosítványt kapott. 1923. április 1-jétől 1926.

február 1-jéig Budapesten Csonka László okleveles mérnök vállalatának tervezője, majd társa lett. A Magyar Magas- és Mélyépítő Rt. műszaki vezetője 1926. március 1-jétől december 1-jéig. A Bükk-hegység keleti lábánál lévő, belga érdekeltséggel Egercsehi Közénbánya és Portlandcementgyár alkalmazásában állt műszaki igazgatóként 1938. december 1-jétől 1948. április 6-ig, melyet ügyvezető igazgatóként is irányított. Amikor államosították, a Mész-, Cementipari Központ vezérigazgatójává nevezték ki, onnan saját kérésére a budapesti Állami Főtervező Irodához került csoportvezető főmérnöknek. Alkalma nyílt ott számos gyár, középület, új városrész (pl. Kazincbarcika, Komlón, Dunaújvárosban stb.) tervezésében részt venni.

Elhagyta az országot 1956-ban, Amerikába költözött családjával, és 1971-ig Wallace K. Harrison és Max Abramovitz építészeti irodájában dolgozott mindenféle tervekben. Nagyra becsülték tudását, és bár 65 év a nyugalomba vonulás kor, örültek, hogy 71 éves koráig ott dolgozhatott. A New York-i építészeti oklevelet 1959-ben kapta meg. Eszter lánya arról azt nyilatkozta, hogy talán 6 volt az egyetlen, aki ebben akkor részesült, melyhez nehéz, hosszú vizsgákat kellett tennie, de önállóan már keveset tervezett. Tanított a NY Institute of Technologyban, majd három évi Parkinson betegség után, 1974. augusztus 20-án elhunyt New Yorkban. Amerikai tevékenységéről halála után két nappal a New York Times is beszámolt. Miskolczy László felesége, Kónya Klára Szolnokon született 1916. november 24-én. Budapesten végezte el a színházkadmiát, és Marosvásárhelyen élt. Erdély visszacsatolásakor Kolozsváron szerepelt pl. Herceg Ferenc Bizánc című háromfelvonásos színművében Iréne császárnét alakította. Kolozsvári szerződésének lejártá után Budapesten játszott, pl. Vörösmarty Csongor és Tünde című ötfelvonásos mesejátékában. Egy utazás alkalmával a vonaton találkozott, amikor László az akkor Kolozsváron élő egyetemi tanár bátyját, az Ideg- és Elmeklinika vezetőjét ment meglátogatni. Marosvásárhelyen házasodtak össze 1942. június 14-én, s e frigyvel felesége felhagyott a színházi pályával. 1996. október 27-én hunyt el. Két lányuk született: Eszter, 1943. június 21-én (Eszter

Pásztor, a New York-i Columbia Egyetem művészettörténésze) és Krisztina, 1945. április 23-án (Krisztina Taylor üzletasszony, művészi kerámia gyártással foglalkozik).

Sokszínű egyéniség volt Miskolczy László. Szerette a zenét, főleg Wagner műveit. Sokat utazott. Sportolt: evezett, sportkét fejté a vívást (egyszer kardpárbaja is volt), Svájcban sielt és Delmár Walterrel autóversenyzett az Alpokban. Vele 1932 szeptemberében meggyertek a Münchenből - Meranon, St. Moritzon és Grenoblén át - San Remoig vezető úton az Alpai Kupát, olasz Lancia autójukkal. Remekül táncolt, jókedvű, praktikus és szellemes társasági ember volt. Szerette a vicceket, gyűjtötte a vicceskörtvélyeket. Nem siette el a nőtlést, 42 éves koráig nőlen maradt. Eszter lánya idősebb hölgyekből informálódott arról, hogy legendás nagy életet élt, sokan szerettek volna feleségül menni hozzá. Ha ehhez még hozzátesztük, hogy tökéletes német és francia nyelvtudással rendelkezett (Amerikában az angol is jól megtanulta), nem is lehet csodálkozni azon, hogy a partiképes, tetszetős külsejű fiatal ember személye vonalmat keltett a nőkben. Öromét lelta a vidéki életben is, gyakran járt szállóvárosokban és gyermekeivel is Baján. Külföldre távozása előtt majd minden nyarukat itt töltötték apja és "kisanyó" Tóth Kálmán u. 36. számú házában és a Bagolyvárbán, ahol diánszoblésekkor nagy szakértelemmel töltötte a harkát és koilászt. Amikor New York-i építészeti engedélyt kérelmezte, barátai többek között ékként jellemezték: Pacányi Ouljás Jenő építész - aki az Építészeti című folyóirat egykori szerkesztője volt 1941-1944 között - azt mondta róla, hogy építészete a "leggondo-

A Kékes-Szálló

sabb és legmegbizhatóbb, személye őszinte, kétségtelenül becsületes." Orgyay Aladár - a fiatalabb modern építészgeneráció tehetséges tagja, aki már 1947-ben az USA-ba távozott, a 1930-tól ismert - referált, a "kellems és becsületes személyről, ami által építészeti körökben nagyon szerették."

Több építészettel kapcsolatos téma érdekelte, a tervezés és irányítás, az építványok és építételek, a népi építkezés stb. Tanulmányutakat tett külföldön. Németországban 1922-ben és 1923-ban, Olaszországban 1924-ben, Ausztriában 1925-ben, Németországban 1928-ban a betonépítkezést tanulmányozta, és szállodaépítési kérdéseket vizsgált Ausztriában, Svájcban és Olaszországban, továbbá Franciaországban az 1930-as években. Ugyancsak szállodaépítési tapasztalatszerző úton volt az Alpokban 1932-ben. Műtörténeti tanulmányt járt Észak-Franciaországban, a Rajna völgyében és Belgiumban 1935-ben. A magyar népi építészeti szépségeit kutatta. Nemcsak feltárásával, megóvásával és fejlesztésével is foglalkozott. A népi építészetről előadásokat tartott Budapesten és cikkeket írt. New York-ban a 84. utcában lévő Magyar Házában is tartott előadásokat a modern építészetről.

Újságírók is dokumentálják, hogy a József Nádor Műegyetemen 1937-ben megőrzendőt középítési tanszékre kiírt pályázaton is jelölték.

A Művészet című folyóiratban 1974-ben írta róla képzőművész bátyja, Miskolczy Ferenc: "Miskolczy László több évtizeden

át különböző munkaterületeken szerzett tapasztalataival, gondos, pontos adatgyűjtésével arra törekedett, hogy kialakítsa a korszerű építészeti valamennyi kérdését felölelő építészeti tanát. Legnagyobb igyekezete az volt, hogy az anyag-, cél és korszerű épületek a magyar föld és éghajlati adottságait, valamint hagyományainkat is maximálisan számba vegyék. Így szakelőadóí tevékenységében a magyar népi építészeti ismereteket igyekezett megvetni az alapjait, melynek eredményeként fiatal, haladó szellemű építész társával (Pacányi Ouljás Jenő, Tóth Kálmán stb.) a magyar népi építészeti feltáró és ismertető társulást alakított. Kiadványosorozatuk egyik köteteként jelent meg a "Pálóc vidék népeinek építészete" 1937-ben.

Ezen könyvsorozat negyedik könyveként - amelynek kép- és rajzanyagát az 1938 és 1939-es évi gyűjtés- és kutatómunkájuk eredményeként Vargha László néprajzudóssal állított össze - Nagykunság vidék népeinek építészete címmel jelent meg 1943-ban. A Tisza bal partján elterülő új szarmagyar népeinek építészeti mutatóit be könyvükben, ahol a fő építkezési anyag volt a föld.

Szakról tevékenységéhez tartozik, hogy egyetemi tankönyvek szerzője is volt 1937-ben. Kiadták Építészkezettan I. fejezet: Földmunka a magasépítésben és Építészkezettan II. fejezet: Alapozás a magasépítésben c. egyetemi jegyzőit.

Munkáját elismerték. Több pályázaton vett részt terveivel. Így pl. a Nyugati Pá-

A Miskolczy házaspár

lyaudvar előtti tér rendezésénél irodaház és szálloda terveivel nyert díjat Módoosi Ferencel. Második díjat kapott a Margit híd átalakítására benyújtott pályázati tervével 1936-ban. Az egykori Boráros téri Horthy hidra (ma Petőfi híd) tervezett hadtengerészeti emlékmű létesítésének érdemeiért még az Osztrák-Magyar Monarchiában alapított érdemjellel, a Signum laudis-sal tüntették ki a legfelsőbb elismerés jéjél. A magyar Építőművészek Szövetségének Hauszmann-díjat vette át 1939-ben. A Komló Építéstért Emlékérem ezüst fokozatával 1953-ban, a Kézinebrecika Építéstért Emlékérem arany fokozatával 1955-ben jutalmazták. A Kossuth-díj III. fokozatát vette át a parlamentben 1955. március 15-én. Ezzel a kitüntetéssel, mint a Lakóépület Tervező Vállalat építészmérnökét jutalmazták, mert a lakóházak és lakótelepek, korszerű, gyors és gazdaságos megépítése érdekében kidolgozta a tömeges előgyártásra alkalmas szerkezeti elemek műszaki terveit, köztük a legjelentősebbet, az import faanyagot teljes mértékben helyettesítő, előre gyártott vasbeton fedélazék terveit. A díj átvétele után az Esti Budapestnek tett nyilatkozatában már arról beszélt, miként kísérelte meg, új, pl. a téglát pótló eljárásnal vagy fa nélkül: ablakok készítésével.

Sok köz- és magánépületet tervezett. Pl. a Budai Duna-strandfürdőt 1923-ban, a Gellért-hegyi Csokonai-villát 1928-ban, Budán az újfalki mélyszőlőt 1925-ben, Mátraházán a Bain-villát 1930-ban. A Kékes-tetőn lévő Kékes Szálló összes épületeit és berendezését 1931-1932-ben (később a luxuszállótól sanatóriummá alakították át), Baján a Déri-kertben álló első világháborús hősi emlékművet 1933-ban (Padányi Gyúlyás Jenővel és Miskolczy Ferencel közösen), Csepelen a községházát és berendezését 1936-ban, a Szerb utca 19. szám alatti bérházat 1937-ben, a Kékes Szálló további bővítési terveit 1937-ben stb. Legnagyobb és legjelentősebb munkája a Kékes Szálló volt, melyről képek és tervek is megjelentek külföldi folyóiratokban.

Amerikában építészeti engedélyt szerzett, de önállóan keveset tervezett, csak egyetlen házat barátjának, Ráth Istvánnak New-Yersey államban. Sok átalakítással foglalkozott, köztük a Magyar Ház épületével. Az őt alkalmaszó cégnél dolgozott mindenféle tervén, pl. a Columbia jogi egyetem, a Lincoln Center Opera, Albany (New York állam fővárosa) középületén. Nem ő volt a főtervező, csak a tervezésben vett részt. Ipari és gazdasági épületek elgondolását is megrajzolta, pl. Willmann János máttelki

birtokán gazdasági épületekét 1924-ben, a Rico Kötszergény vasbetonvázás gyárépületét, a Gamma Finommechanika Üzem Fehérvári úti gyártelepét 1929-ben, a Bárdi József-féle autó-behozatali cég műhelyét és garázsát 1936-ban. Építésvezetői munkásságának felsorolását mellőznünk kell. Megemlíthető még, hogy 1929-től kezdve saját cégét is vezette, ezalatt az idő alatt tervezett többek között a budapesti repülőgépgyárat és a német AEG cég budapesti gyárát.

Sajátos építési kifejezőmódjában a Walter Gropius által alapított, új stílust teremtő Bauhaus iskola hatása érezhető. Igényelve

az anyagi világból származó természetes anyagokat, mint pl. a nyers építőanyagok díszítőelemkénti használatát. Építészeti-ben került a bonolyultságot és túldíszítést, az izlésesen könnyed megoldásokat híve volt. Gondot fordított arra, hogy tervezett objektuma beillő legyen az építésre választott meghatározott térbe, a városképbe. Tervezésében az egyszerűség és a gyakorlati hasznavehetőség türekedett. A népi építészetből is merítette a célzertűséget és azt, hogy rendeltetésének és esztétikai igényeknek is megfelelő épületeket tervezzen.

Bánáti Tibor

A Duna Fotóklub 40 éve

*Jubileumi kiállítás a JAMK Vároci Galériájában
(1999. január)*

Ha az irodalomhoz, a zenéhez vagy a képzőművészethez hasonlítjuk a fotózást mint művészi kifejezési formát, akkor azokhoz képest - XIX. század eleji megszületését tekintve - a fotó szinte gyerekkorútt éli. Ugyanakkor mégis egy olyan művészeti ágról van szó, amely a szemlünk előtt nőtt fel, erősödött meg, s kivívta esztétikai és etikai rangját, miközben egyre jelentősebb értékeket teremtett.

A fényképezés kezdetei a XIX. század elejére nyúlnak vissza, de mai feljetelege össze sem hasonlítható a kezdeti állapotokkal. Míg Magyarországon az 1840-es évek elején évente csak néhány ezer felvételt készít, addig ma fényképezőgép-tulajdonosok százezrei élnek szerte az országban, s az egy-egy évben elkészített színes felvételek száma milliókra rúg.

A bajai fényképezés története 1878-ig nyúlik vissza, bár az első bajai fényképezésről a Rapsányi-monográfiában pasztán név nélkül említett található. Az első optikai szaküzletet Lázár Sámuel nyitotta 1896-ban. Fia, Lázár Lajos a helyi amatőr fotósok képeinek kidolgozását is vállalta. Az első bajai amatőr fotós, akinek képe az Amatőr című országos lapban is megjelent, Dely István volt. A századfordulón, 1900-ban rendezett helyi iparkiallításon Goldstein Márk és Perger Vince állított ki fényképeket. Perger Vincét 1907-ben a

Magyar Fényképezés Országos Szövetségének tagjai közé fogadta.

Az 1910-es évektől felpezdült a városban a fotósélet, több bajai amatőr fotós állított ki képeket országos és külföldi kiállításokon, publikáltak az Amatőr című folyóiratban - néhányukat a Magyar Amatőrök Országos Szövetsége is tagjai közé fogadta. Bár régi hagyományra tekint vissza Baján a fotótörténet, a szervezett fotósélet csak 1932-ben alakult ki - rövid időre. A Magyar Amatőrök Országos Szövetsége bajai csoportjának titkára Bajza Lajos lett. A második világháború korszakában főként dr. Bruszt Pál, Bajza Lajos, Kósa Imre és Kovács Antal neve vált ismertté.

A bajai származású Halász Rezső, a Fotóművészek Országos Szövetségének elnökségi tagja - aki 1945-ig Baján élt, nagy érdemeket szerzett a Duna Fotóklub szervezésében, s ezért válogatták be egy képét a mai kiállítás anyagába is.

A Duna Fotóklub önálló egyesülésként 1958. szeptember 7-én alakult. Kezdeti tevékenységének meghatározó egyéniségei Czeglédi Nagy József, Dr. Pump József, Bérci László, Kovács Béla, Horváth Péter és Görbe Ferenc volt. Itt szeretném Önöknek elmondani, hogy Bérci László fotóművész 1998-ban posztumuszban Darvas-díjban részesült munkásságáért. A díjat az orosházi ír, Darvas József öccse, Dumitris Mihály alapította, s ötödik éve fűdik oda az Alföldhöz kötődő, valóságábrázoló művészet kiemelkedő személyiségeinek. Az 1997-ben 89 éves korában elhunyt Bérci

Bérci László: Tersánszki Józsi Jenő

Görbe Gyula: A kecske

Gilyán Sándor: Ócsi

László életének egyik meghatározó művészeti élménye a népi frókkal való kapcsolata volt. Róluk készült puritán portréi egy koraszak dokumentumaivá lettek. Bérci László volt tehát a klub kezdeti tevékenységének egyik meghatározó egyénisége.

A Duna Fotóklub 1975-ig egyesületként, majd a József Attila Művelődési Központ művészeti csoportjaként működött. Rendszeresen részt vettek országos fotókiállításokon és egyre több külföldi és nemzetközi bemutatón: Berlinből Tokióig mintegy 28 nagyvárosban állították ki, de hazai kiállításokon is több egyéni siker született. A klub szakmai tevékenységét az évenkénti Szegedi Szalon-béli kiállításokon elért eredmények tükrözik a legjobban: 1969-ben, 1971-ben, 1972-ben és 1974-ben is díjazták a klub kollekcióját, 1973-ban és 76-ban fődíjat, 1977-ben a Magyar Fotóművészek Szövetsége díját nyerte. A klub tevékenységét 1971-ben, 1976-ban és 1980-ban a Népművelési Intézet és Művelődési Minisztérium Kiváló Együttműködésért díjjal ismerték el, megkapta a Szakszervezetek Bács-Kiskun megyei Tanácsa művészeti díját és a Bajáért kitüntetést is. A klub még alkalommal országos alkotótalpart rendezett, 1979-ben a Népművelési Intézet felsőfokú fotótanfolyamát szervezte meg.

A klubtagok történeti kutatásokkal is foglalkoztak és foglalkoznak. A fiatalok 1976-ban Team néven egy önszülő alkotó csoportot hoztak létre az önképzés érdekében, s ez hatott a klub későbbi tevékenységére, szemléletére. Ebből a körből indítványozták 1980-ban sikertelenül, majd 1981-ben sikeresen a Nagybarackai Szociófotó tábor megszervezését. A Team alkotócsoport 1983-ban elnyerte a legmagasabb ifjúsági díjat. A csoport tagjai Alföldi János, Gyulavári József, dr. Pazár László és Tamás József voltak.

A Magyar Fotóművészek Szövetsége 1970-ben felvette tagjai sorába Horváth Pétert, 1972-ben Görbe Ferencet, 1983-ban pedig Kovács Lászlót.

A klub tevékenysége a 80-as években átalakult, felvetődött ismételten az egyesületi működés lehetősége, ami nagyobb önállóságot és nagyobb szabadságot biztosít az alkotóknak.

A rövid, objektív történeti áttekintés után engedjék meg, hogy egy kis kalandozásra invitáljam Önöket fények és árnyak közé. Számtalan titkos tudás, s ha lehet, még

több rejtett kérdést, problémát kínál ez a tárlat.

Itt van körülöttünk a Duna Fotóklub 54 tagjának egy-egy alkotása. Nebéz lenne azonban felsorolni, mi mindenért érdekelhetnek bennünket ezek a fényképek. Az ember végődhat az után a tárgy, vidék, test után, amelyet rögzítettek; szeretheti vagy szerethette azt a lényt, akit felismer rajta; meglepődhet azon, amit lát; csodálhatja vagy bírálhatja a fényképezés teljesítményét... de ezek mind nagyon bizonytalan, heterogén érzések. Mégis vajon miért vagy mitől mások ezek a fotók, mint amelyek nap mint nap körülvesznek bennünket? Hiszen fényképeket mindenütt látunk: kéretlenül jönnek felénk a világból, csak "képek", jönek-mennek, válogatás nélkül. Az albumokban, folyóiratokban megjelennek, értékelik, megbíráják, összegyűjtött, s így a kultúra szféráján átkerültek képek. Nem. Ezeknek a fotóknak, melyeket itt láthatunk, amelyet kiemeltek számunka a Duna Fotóklub negyven éves történetéből, semmi köze azokhoz a csillogó valamikhez, amiknek láttán az emberek elöbölten a fejüket ingatják; ez nem eltoppan, hanem épp ellenkezőleg: belső nyugtalanságot, ujjongást vált ki belőlünk, munkára késztet, gondolkodásra, vitára, a kimondhatatlant próbálja kimondatni velünk. Hiszen a fotográfia alapjában véve nem akkor fölforgató, ha megremélt, feldől vagy megbölgyleg, hanem akkor, ha elgondolkoztat.

A fényképek sajátosan egyesítik és hordozzák önmagukban a vizuálisan megragadható tartalmat, valamint a születésük idején betöltött szerepükről szóló információt. A fénykép mint helyes, képi dokumentum, a megtörtént, a még élt - Bódy Gábor filmcímével élve -, a "privát történelem" megidézésére is lehetőséget ad. De a fénykép arra is alkalmas, hogy függetlenül valva térül és idővel, egymás mellé helyezve (mint itt), egyszerre láttasson akár négy évtizedes fejlődést, vagy ha úgy tetszik technikai, minőségi, esztétikai, izlésbeli változást is.

A fényképezésk dacolnia kell a valószínű, a lehetséges, végső soron még az érdekes törvényeivel is. Mert a fénykép akkor "meglepd", ha nem tudjuk miért készítették. Mi indíthatja a fényképezést, hogy ellenfényben lefényképezzen egy ajtónyílásban álló férfit, egy kikötőben vesztelő hajót, egy kisfiút a macskaköves úton, egy női aktot, egy halászdárgrét lett botrá-

nyos pillanatot vagy egy tükröződő fahidat a víz felett... Eleinte a fotográfia a figyelemre méltó fényképezte, így akart meglepd lenni; később azután egy ismét fordulatalt azt nyilvánított a figyelemre méltónak, amit lefényképezett. Így lett az "akármir"-ből bonyolult, kifinomult érték.

A fotográfia születésének pillanatától az emberek igyekeztek megszelídíteni Öt (mint mindent, amit szolgáltatukra teremtettek). Ehhez két utat választottak. Az első az volt, amikor művészetet csináltak a fotográfiából. Ezért is verseng olykor kitartóan a fényképezés a festővel, ezért veti alá magát a festmény retorikájának, szublimált előadás módjára.

A fotográfia megszelídítésének másik módja az, amikor megpróbálják általánosá, tömegessé, elcsépelte tenni a fotót, annyira, hogy ne legyen vele szemben egyetlen másfajta kép sem, amelyhez márten valamilyen megkülönböztető jegyet adhatnak önmagukban, bizonyíthatan különböző sajátosságait, botrányok hatalmát, örülését. (S itt a következő kérdés!)

Örült tehát, vagy bölcs a fotográfia? Mindkettő lehet.

Bölcs, ha realizmusa viszonylagos marad, ha esztétikai vagy empirikus szokások méréseklik. Örült, ha realizmusa teljes, ha szabad így mondani: erendős, ha riadt tudatunkba az idő fogalmát hozza vissza. Nietzsche azt mondja, hogy: "A labirintásban járó ember soha nem az igazságot keresi, hanem a maga Ariadnéját". Én azt gondolom, hogy a Duna Fotóklub jubileumi kiállításának minden képe egy-egy szerző Ariadnéja - de nem csak azért, mert valami titokzatos dolgot (kínestet) segít felfedezni, hanem azért is, mert emondja, milyen szál fűzi ezeket az alkotókat a fotográfiához.

Éne villanásnyira szavakban a fotográfia, képekben a bajai Duna Fotóklub történetének múltja, jelene, lehetőségei. Magunknak kell eldöntönnünk, hogy a tökéletes illúziók művelődéstörténetileg kialakult ködjának megfelelően értelmezzük azt, amit ábrázolnak, vagy a módosíthatatlan, visszavonhatatlan valósággal nézünk szembe közvetítéssükkel.

Ezekkel a gondolatokkal és a Duna Fotóklub történetének folytatásában biva ajánlom figyelmükbe ezt a tárlatot.

Farsangi kávézás (balról-jobbra): Gallai Sándor isk. igazgató, tanító; Bogár Vazul; Tautz Sándor tanító
Bajaszentistván 1930 körül Fotó: id. Görbe Ferenc

Hontalanságtól a visszatérésig

Kosztolányi Károly 1957 januárjában már nem halogathatta a keserves döntést. Az 1953-as, ún. bajai összeesküvései per harmadrendű vádlottjaként életfogytiglani fegyházra ítélték. A politikai foglyokat börtönlétekből az októberi forradalom szabaddította ki. A hatalmát mindenáron stabilizálni kívívó Kádár kormány - a megkapaszkodás idején - tett egy homályos ígéretet a koncepciós perek felülvizsgálatára. Kosztolányi azonban - akiben működött a gymakvás ezáltal jó szolgálatot tevő ösztöne - tartott attól, hogy az első titkári kegy sagara nem fog a Rákosi-rezsim minden sötét zugolyának mélyére behatolni. Igaza lett. Édesapját, aki koros ember lévén nem választotta a földönfutók bizonytalan sorát, újra bebörtönzik. Pedig csak kilencedrendű vádlottja volt a pernek.

A letartóztatástól indokoltan félt ifjú Kosztolányi: 1957. január 26-án - hat menekült társa kíséretében - Hercegszántónál lépte át a jugoszláv határt. 1995-ben megjelent memóriájában, mely a "Bölcsőtől a

hontalanságig" alcímet viseli, a sorsfordító eseményig írja le életörténetét. Visszaemlékezéseinek második kötete - "A gondviselés útján" címmel - 1998-ban jelent meg. Az odaszéza első szakasza 1957 júniusáig tart. A délnek elindult menekültek légerei nem töltötték borok, de Kosztolányit előzetesen három kemény börtönből edzette meg a spártai életkörülmények elviselésére. A szirénhangok sem hiányoznak. A jól képzett szakemberekben, főként orvosokban, mérnökökben szűkölködő Tito-rezsim megkülönböztetett bánásmóddal, csábító ígéretekkel bírta maradásra a hontalano- kat. Csakhogy az otthonukat nehéz szívvel ellagyo menekülők nem kívánják hazájukat egy másik kommunista országra felcsere- rélni. A sanyart tengődésből elsőként a francia állam Eszékre érkező delegációja szabadit ki 250 internáltat. Bár Kosztolányi más országba kívánt emigrálni, megrag- dja az alkalmat, és francia nyelvtudása révén előnyös lehetőséghez jut. A francia belügyminisztérium tisztviselője, Ale-

xiszky úr mellé oszjak be tolmácsolnak. A jelentkezők kérelmeinek elbírálása után ő is csatlakozik a csoporthoz, és bő öt hónapos bizonytalanság után végre megnyílik előtte az új hazá, Franciaország.

A sors gonosz tréfája, hogy a szabadság kapui egy szanatórium elkülönítő szobájára nyílnak. A Metzben elvégzett orvosi szűrővizsgálat kideríti, hogy tüdejét megtámadta a Koch-bacillus előidézte fertőzés. A tizenöt hónapos gondos kezeléssel helyreállítja egészségét, ám 1958-ban a munkavállalás és beilleszkedés igen nagy nehézséggel járt. Bár a magyar forradalomról bizonyára Albert Camus írta le a legszebb sorokat, két év múltán honfitársai már igen visszafogott segítőkészséget mutatnak csak a szabadságharcosok iránt. Álláshirdetésekre való jelentkezést több mint egy tucat helyen utasítják el. Mikor a nancy-i Geológiai Főiskola kérdőívét kitölti - ez a tizenötödik próbálkozás - nincsenek vérmese reményei. Ám ezúttal kellemesen csalódik. A főiskola elfogadja jelentkezését, és 1959-től dolgozni kezd vegyész-mérnök képesítésének megfelelő munkakörben. A külhoni ban karriert befutó hazánkifia egyöntetűen vallják, hogy a sikerért igen keményen kellett megdolgozniok. A za-

bályól Kosztolányi Károly sem kivétel. A Geológiai Főiskolán először urántartalmú ásványok kormeghatározásával bízták meg. Az eljárás igen kis anyagmennyiségek nagy pontosságú mérését kívánja meg. A vizsgálati körzetben először az urántartalmat kell igen nagy precizitással meghatározni, majd a belső radioaktív bomlás útján keletkező ólomizotópot. A két anyagmennyiség arányából a közel kétkezesítésnek kora jó közelítéssel meghatározható.

A kutatási eljárások fejlődésével lépett tartva a laboratórium az ún. Raman-féle mikrozonálával kezd kísérletezni. A módszer alkalmas az ásványokban előforduló kis mennyiségű anyagzárványok, kémiai elemek kimutatására. Érzékenysége jellemző, hogy párnyi közetmorzsa is elegendő a szinképelemzés elvégzésére. A nyolcvanas évek elején Kosztolányi és munkatársai négy közleményt jelentettek meg vizsgálatokról a nemzetközi szakfolyóiratokban. Bredményeikről Olaszországban, Svájcban, Belgiumban, az NSZK-ban, Norvégiában és 1986-ban a budapesti nemzetközi konferencián tart előadást. A magyar vegyész munkásságát új hazája is elismeri. A doktori címen túlmenően megszerzi a vizsgák útján elnyerhető legmagasabb francia tudományos fokozatot.

AZ 1986-os magyarországi út élete megrendítő és felszabadító élményekkel telített szakasza. A Magyar Tudományos Akadémia, a Budapesti Műszaki Egyetem és a Magyarok Világzsebvetsége rendezte az ez évben tartott nagyszabású tudományos találkozót. Dr. Kosztolányi mind ez ideig nem kapott a külügyminisztériumtól beutazási vízumot. Ezáltal sem adták meg a zsonzal, de a párizsi magyar konzul végül is kieszközöl egy kétéltűes tartózkodási engedélyt. Huszonkilenc év után először léphetett arra a földre, melyet csak a legsúlyosabb kényszer fenyegetésére hagyott el. Négytagú családjaól már csak ő él; bátyja a sírját az akkor még tiltott területnek számító 301-es parcella elsimított gyepszőnyeg borítja. (Kosztolányi Józsefet, a per előrendülő vádlottját halálra ítélték és kivégezték). A hazatérő számozott a szűkre szabott tizenhárom napon felkeresi azokat a helyeket, rokonokat és barátokat, akikhez a három évtized távlatába merült múlt emlékei fűzik. A találkozás többször bizony csak a sírra helyezett virágokhoz egyoldalszerű gesztus.

Bár Kosztolányi Károly folyamatosan bajai tartózkodása csupán a III. Béla Gimnáziumban elvégzett öt évre terjedt ki, úgy tűnik, az óházához fűződő emlékenyaga fő-

ként városunkhoz kötődik. Mernoárja pártatlan bőséggel idézi meg az 1940-50 között Baján diákéveit töltő korosztály számát, pártjájába visszatérő vagy idegenbe eltávozott tagját.

Nancy, ahol honfitársunk otthon alapított, nem csupán fővérosa, hanem egyik ékköve is a műemlékekben cseppet sem szegény Elzász-Lotharingiának. Érdekesége, hogy turistákat vonzó barokk pompáját egy emigránsnak, a hazáját veszített lengyel exkiralynak köszönheti. Igaz, Ladislaus lotharingiai országlását elég kedvező pozícióból kezdi meg. Apósa lévén XV. Lajosnak, építőműveit hajlamait Európa legvastagabb királyi bugyellárisából támogatta élheti ki. A Nancy, Metz, Strasbourg környéki letelepedett magyarokból és a helybéli szimpatizánsokból alakult meg a Lotharingiai Magyar-Francia Kör. E szervezet 1978-ban elnökévé választotta dr. Kosztolányit. Bár tudományos munkássága és számos elfoglaltsága miatt nyolc év múltán az aktív elnökségről lemond, a sze-

mélyiségeiből sugárzó magyar szellemiségre honfitársai változatlanul számot tartanak. Tiszteletbeli elnökké választják. Dr. Kosztolányi francia családiból nőült; az új hazához, a gall kultúrkörhöz ma már a vérség kapcsolatai fűzik. A nancy-i főiskolán két laboratórium vezetésével is megbízzák, és a kémia professzoraként oktatta a fiatal francia mérnök-generációt. A befogadott ország elismeré és méltányolása tudományos teljesítményét. 1991-ben az óháza igazságszolgáltatása is megmozdult. A Fővárosi Bíróság az 1953-as per ítéletét megsemmisítette.

Összegezve: úgy tűnik, hogy a kegyes sors és a történelem jóvátette, amit orvosolni lehetett. Szerencsésnek és mégis azokat a generációkat vélémek, melyek nem ismerik az utólagos rehabilitációt, és nem idegen földön kell keresniük a boldogulásukat. Mert bizony nem könnyű annak a sorsa, aki - mint Kosztolányi írja - "országot cserélt, de szívet nem".

Dr. Dániel József

Zsotónak minden sikerül

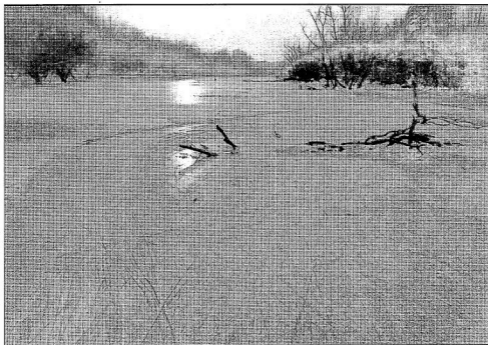
Gyömrői Főb pontosa és megbízható tisztviselő volt. Öt óra ötvenöt perc ébredt azon a különös napon is, amelyik drámai módon megváltoztatta életének addig lassúdadán csordogáló hétköznapjait. Am ezen a korai áprilisi hajnalon még a szokásos sorrendben követték egymást a meghitt történések. Az ébresztőóra önszántából csak öt perc múlva figyelmeztette volna gazdáját napi kötelességeire, ám Gyömrőit, mint mindig, most is ravaszul megelőzte a vekkert. Büszke volt erre a képességére. Lenyomta hát az óra gombját, majd meglepődötten heverészett, amíg meg nem hallotta a masina kielégülten kattantását. Ezután felkelt, kiment a fűrészföszobába, lehajtotta a véő üllökjét. Hosszan merengett egy szál cigareta mellett. Amikor a csikket még ülésben beleszette a kagylóba, nem lévén eléggé óvatos, a parázs megérintette combja érzékeny belső oldalát. Fájdalmasan felszisszent, ösztönösen felugrott, e ebben a pillanatban észbe jutott éjszakai álma. A középiskolai atlétikai háziversenyen klottygásban topogott a magasság lévén. A magasság szívatban centi volt, és már csak hárman voltak versenyben. Bódig minden kísérlete előre sikerült, de ez már egyéni rekordja lévén, erősen koncentrált. Amikor végre elszánta magát a rohamra, tisztán hallotta az alkál-

mi szakolók köréből a öndi Beke Csilla hangját: Zsotónak minden sikerül.

Még hívós volt a reggel, friss aszfalttillat pörögött a felcolcolt útnest, de már csorogtak a madarak a járdát szegélyező csevevény járfaírókon. Gyömrői rendszerint gyalog tette meg azt a lakása és hivatala közötti külvárosi utat, ami éppen tizenegy percig tartott. Szerette ezt a már hivatali vértázat meggett reggeli, célirányos sétát. Emberek érezték magát, mi több, nehéz döntések előtt álló, felelős állami tisztségviselőnek. Meg kell hagyni, nem is volt akárm. Még csak negyvenegy éves volt, de máris feladós, az ipari és kereskedelmi osztály tanácsosa.

Takarékos lélek lévén, ilyen korai órák még nem fúrszította magát a reá váró feladatok számbavételével, nem töprengett a hivatalnokai lét metafizikai mélységein. Csak ment elszántan kötelességei felé. Fegyelmezett arcának zárt pönczolata mögött most mégis - mint kálkálkában a madár - ott röpöködött annak a hajdani lánynak kisé affektálósan bújócsókja hangja.

A hivatalban nem történt semmi rendkívüli. Mármin Gyömrői denevérérzékenységgel radarenyőjén megszerve. Mert a gépezet persze olajozottan üzemelt. Az ügyintézés nagy tolató-pályaudvarán nesztelemlé vonultak az ügydarabok diszkrét titkár-

nők vegyesparfóm-illatú blúzaihoz simulva. Folyosók, forgójátók, eltérő méretű előzőbók, sejtelmes iktatók zárlapjait nyitak-osukódtak, gondterhelt ügyfelek csoportjai váltották egymást az álló hamutartók körül. Az intézmény egyenletesen sugározta rendíthetetlen tekinthetőségét. Külső mézszázn méltósággal hordozta törvényben szabályozott kellékelt, eleven belső puhastésében zajlottak a létfontosságú anyagcsere-folyamatok. A ki- és bemeneti nyílások matematikai precizitással áramoltatták át magukon a folyamodványokat és felterjesztéseket, magánsérlemeket és közgazgatási orvoslásokat. A jelentéktelen sokadalom privát-nyűgűdéseit szakszerűen mélyhűtött hivatali objektívációkka nemesítve.

Már hazafelé menet eltervezte, hogy mindenekeöltt átugrik a közel berzinkúthoz tankolni, ne kelljen másnap, péntek lévén ezzel időt vesztegetnie. Anyja várta ugyanis estebédre, az egymáshoz közel eső Zsolt és Ida napok menetrendszerű megünnepelésére.

Meghitt ismerőse volt a kút, hiszen sokszor megfigyelte, hogy rendszerint az első és második helyre kanyarodtak az odátévedő

mazzolák. Ő tehát ravaszul a negyedik kutat választotta, amelyik szinte mindig szabad volt. Amikor a beazin surroga elindult, figyelmét elterelte a műveletről egy terepjáró csoda. Ekkor egy száraz katonás ütötte meg a filét. A számlálótáblára pillantott, amely nyolc egész két tized listert mutatott. Eltelt kis idő, mire felfogta, hogy nem pörögnek a számkok. Őszönösen elengedte a markolatot, mire megállt a tölés. Megállt, vagyis, hogy addig folyt a beazin a tartályba, regisztrálta Gyömrői. Újra megnyomta hát a gombot, tisztán hallotta a surrogást, ám az óra nem mozdult. Fél perc is eltelt, mire újra megállította a tölést. Nem értette a dolgot. Ekkor ismét indított és a hátát kiverte a hideg, az óra befagyott. Maga sem értette mi történik vele, de csak akkor engedte el a markolatot, mikor a tartály megtelvé a tölés automatikusan kikapcsol. Iskolázott önfegyelmével helyére akasztotta a csövet, és sietség nélkül fizetni indult. Bement a kút szármát és várt. Nem volt ezer forint a fizetendő összeg, így az aprót nagyvonalúan otthagya. Gyömrői komótosan visszaballagott kocsijához, belül. Miközben elfordította az indítókulcsot, érezte, hogy a szája teljesen kiszáradt. Nyelt egyet, és szabály-

szerűen kikanyarodott a kelet felé vivő hármasműtvonlra.

A kocsí - egy-két éves Suzuki Swift - jól bírta a vágut, hiszen ügyzszólván vadonatúj volt még. Gyömrői garázsban tartotta, csak hétvégén járt vele, rendszeresen szervizelte, ápolta, gondozta, a komolyabb terhelésektől óvta. Most azonban megeresztette a kantárszárát, bekapcsolta a Blaupunkt magnót, kényelmesen hátradől, s figyelt, amint a kilométeróra előbb széknyegvenre, majd százhatvanra kúszott. Pink Floyd mészókába burkolózva, folyamatosan a beázó sávban haladt, az öreg KGST - veredákat ügyzszólván helyben marasztotta. Elfogyván a pálya, csak Gyöngyösnél fordult vissza Pest felé.

Már majdnem bazeérkezett, amikor a benzinkút előtt elhaladva egy pillantás alatt felmérte: időközben műszakváltás volt. Latolgatás nélkül, gépiessen cselekedett. Beállt a garázsba, behúzza az ajtót, villanyt gyújtott. Átlátzó, vékony gumicsövet vett elő, nagy nehezen betuszkolta a tartályba. Amikor a cső hosszas fújkalásra bugyborékolással reagált, kerített egy marmonkanás. Néhány szippantás után vidáman csobogott a nafta a plékannába. Harákolva köpte ki a szájból az undorító folyadé-

kot, és másik edény után nézett. Ezután újra elhajtott a tőlőállomásra.

Igyekezett természetesen viselkedni, ám a keze oryhn remegett, amikor megnyomta a maskolotot. Szemét a liteszáma függesztette: 5, 6, 7, 8, 2... kattánás, bugyborékolás, surranás. Reszenéseljenül állt, ujjai elfébredtek a szorítástól. Kisvártatva megtelt a tartály. Helyére tette a tömlőt, becsavarta a kupakot. Fizetett, nem kért vissza ezerből.

Most már szakszertien lefejtette a benzint, két literet visszatöltött, majd felment a lakásába. Levetkőzött, papucsba bújt, leült a tévé elé. Ám a készüléket nem kapcsolta be, csak üres szemekkel bámulta a képernyőt. Most érezte először, mennyire elfáradt.

Sötét, nehéz, álomtalan álomba zuhant. Nyomott kedélyállapotban, csupott hajjal ébredt az éjszaka közepén, kicsoszogott a konyhába. Kívett a hűtőből egy palack vörösbort, kibontotta, állva megívott egy pohárral. Újra töltött, majd leült a konyhaasztalhoz, rügújított, mélyen leszívta a fistőt. - Milyen ember vagyok én? - kérdezte magától Gyömrői a negyedik emeleti panellakás konyhaasztalánál ülve. Meg is lépődött

kissé, mert ilyen kérdést még sohasem fogalmazott meg.

- Tehát milyen? - vakkantotta el magát újra.

Ez már úgyszólván zaklatásnak tekintette, meg is sérődött kissé. Milyen, milyen..., ivott még egyet, göcseji sajtot tett egy tányérra, azt eszegette, mire megnyugodott lassan.

- Olyan, mint a szomszéd - vilásvolta magának. Legfeljebb egy kicsit sikeresebb, tette hozzá némi elégtétellel. Bár a szomszédot nem nagyon ismerte.

- Mint az ország, bökte ki fennhangon, - mert az országot persze ismerte. Hogyne, hiszen nap mint nap tapasztalta, hogy a gondviselő közigazgatás mélyen behatol a társadalom ereztékeibe.

Közben tartja az ügyeket, tisztában van az emberek szándékaival, mozgásban tartja az alapsokaság természetes funkcióit. Most azért mégsem hadta magát teljesen megnyugtatóni. De újra elnehezedett. Órájára pillantott, még több mint három órája volt az ébresztőig. Kiszellőztetett, megágyazott, békésen elaludt.

Oroszlánokról nem álmodott. Pénteken délután, a munka végzetével egyenesen a bankba ment, ahol tartalékolt

pénzének felvette a felét. Ezután hazament, kocsiba ült és elhajtott a MÉH-telepre. Itt olcsón vásárolt négy darab marmorkannát. A telep sarkában bókiaszva fedezte fel azt a katonaságtól leselejtezett, két köbméteres sáfrányszírnő acéltartályt, amit meglátni és megszeretni egy pillanat műve volt. Ezután egy kisebb méretű tehertaxit rendelt szombat délelőtre, majd hazahajtott. Két kanca ismét megtelt, a másik kétével együtt beszigazta az edényeket a csomagartóba. Felment a lakásba, lezuhanyozott, rendes ruhát vett fel ismét, kőselekedés nélkül útra kelt. Kedvenc kúria rendeltetészerűen fizemelt. Azaz kattant, csuklott, surrogott, nyolc egész két tizednél blokkolt. Gyömrői elegánsan fizetett, nem kért vissza ezerből.

Özvegy Gyömrői Jánosné nyugalmazott ének-zene szakos tanár volt. Csöndes, visszavonult életformáját férje halála óta szinte az elzárkózásig fokozta. Társadalmi kapcsolatai jószerivel azokra a 'magánórákra korlátozódtak, amelyek alkalmával zongoraleckéket adott a helyi állatorvos szerény tehetségű gyermekeinek, kedd és csütörtök délutánoként. Naphosszat olvasott, kötetgetett, zenét hallgatott, esténként olykor bekapcsolta a tévét.

Ez a nap persze az ünnepé volt. Csülkös bablevest és meggyesrétest készített egy-egy kisfiúnak.

Ica asszony meghatottan fogadta a névnapj gratulációt, maga, a korábban hagyatéknak tervezett, ezüst zsebróváral köszöntötte Zoalt fiát. Gyömrői kisass elszégyellte magát, de nagylelkően nyomban eldöntötte, hogy anyjánál maradjon éjszaka.

A faliszekrényből elővett ősszáva pálinkával kocintottak az élők egészségére és a halottak nyugalomára, majd Gyömrői egy dísznő mohóságával felzabálta az ünnepi lakomát oroszliként. A tőrékeny a szokása szerint a Dzsokonda szelídével járta a jölköket gyermekét, aki nadrágtartóját - mintegy köszönetképpen - elégedetten megpendítte gyújtott rá egy ünnepnapi szivarra.

A felkelő nap már a kertben találta Gyömrőt. Kiválasztotta két görbe szilvafa között a legmegfelelőbb helyet, majd a kamrában begyűjtött néhány rozsdamarta kerti szerzőmöt. Belerakta mindet egy öreg talicskába és elszánta a kert végébe zútykölődött velük.

Tizenegy óra körül megérkezett a teltartó. Gyömrői a félig kiásott gödör közepébe navigálta a kocsi, fizetett, majd bezárta a nagykaput. Ekkorra már annyira elfáradt, hogy terven kívüli rövid pihenésre szánta el magát. Az anyja gyöngédien betakarja egy gyapjúféléddel, s egy futóba tepedve, nesztelen kötögetés közben vigyázta fia álmát.

Gyömrői két és fél óra múlva tért magához. Iszonyúan sajnált minden tagja, de erőt vett magán, és egy szerényebb teljesítményű markológép szögleteségével dolgozott tovább. Napeszállásra kiásta a munkagödör, helyére billentette az acélhengert, a nyakát bekaparta földdel, végre elkészült a műnagyr.

Az eget-földet bakacsiba borító öreg este-ten egy mozgássérült sírásó vonzolta magát a kamra felé, hátán egy ólómehéz lapptal. Mire az anyja lehőzgalta róla cipőjét, nagyja ruháját, egészenesen és szimmetrikusan szuszogott.

Egy főlyőből kihalszott fahasás belátatlanságával alsdt egyvégfétben tizenegy órán át. Eszméletre térve óvatossan legördült az ágyról, négykézlábra ereszkedett, majd lassan, nagyon lassan - mint távoli ősei - karjait légatva, felegyenesedett.

Még azon a napon, a műszakváltást megelőző és követő egy órán belül kétszer tele-tankolta a kocsi, és a korábban megtöltött kannákkal együtt a földbe süllyesztett tartályba csobogtatta az üzemanyagot. Eurórikus állapotban hajtott haza kora délután, szomjal lefeküdt és az óramű pontosságá-

val ébredt fel hétfőn reggel, öt óra ötvenöt perckor.

A hivatalban egy magányosozó sem fedezett volna fel semmi szokásostól eltérőt Gyömrői viselkedésén, hacsak nem annyit, hogy mozgása, ha lehet, még méltóságtelegesebb volt, szóbeli közléseit hosszú megfontolási időszünetekkel előzték meg. Miközben egy bonyolult ügydarab fölé hajolt, plasztikusan maga előtt látta az az ötökös osztályos kisfiút, aki az Európa térképet tanulmányozva határozta el, hogy ha tőrik, ha szakad, egyszer eljut az Atlanti partokra. Már azon a hajdani földrajzórán látta magát, amint simlőderes sapkáját lengeti a messzi Portugáliában, azon egy mérészen víz felé hajló sziklán. A félelmetes mélységben - s az íróasztal túlsó oldalán - az Atlanti-óceán morajlott tompan.

B messzire kitűzött célképzet vezérletével kanyarodott be tehát az üzemanyagöltő állomán négyes kútjához ama tragikus kimenetelű hétfő délután.

Mert azon a kísérletben, elátkozott helyen, a naprendszer harmadik bolygójának legstébbé pontján iszonyatos dolog történt. A négyes szekrény számlálója pontosan úgy működött, mint a hármás. Mínt a kettes, mint a világ valamennyi közfenséges, földhözragadt számlálója. Esze ágában sem volt megállni 8,2 liternél, hanem, mintha ez a legtermészetesebb dolog volna, tovább pörgött 10, 20, 40, 50 literre. Talán még itt senki állt volna meg, ha csurig telvén a tank, közömbösen ki nem kapcsol az automata. Gyömrői szivét egy jeges marok szorította észre, kezébe belelőtt a merevgörcs. Időbe tellett, míg elfehéredett ujjait lefejtette a markolatról. A feje bübüjig zsibbadtan akasztotta helyére a tűnlőt, egy lépegető exkavátor mozdulataival araszolta a fízetőpultig, ügyes tekintettel számolta le az 5.465 forintot.

Hogy mi módon jutott fel negyedik emeleti lakáskába, már soha nem fogja meg tudni, mivel testének, elméjének vezérletét automatikusan a kéreg alatti tartományok vették át.

Privát bávóhelyén lerogyott egy karoszékba, és örökig katonán némaságba süppedt, mint egy hátrán fordított cseresegő. Késő este még mindig álomkórosan, felhívta hivatalát, s az üzenetrögzítővel végletein elcsigázott hangján közölte, hogy hírtelen rátrót betegsége miatt belátható ideig nem tud munkába állni.

Szó szerint így is történt. Másnap ki sem bűjt takarója alól késő délutánig. Akkor kiimbolygott a konyhába, remegő kezekkel megivott két pohár langyos, klóriz víz, majd visszabotorkált az ágyba. Kezden dőlben érzett először némi éhséget,

elnyammogott egy szelet vajkakkeret, ismét leitta magát csapvízzel, de már nem felelt vissza. A csapvíz estében kinyitotta az ablakot. A Duna felől szélesen beáramlott a korastavas titokzatosan mélabús fuvallata. Gyömrői egy lassított film ritmussában felöltözött, lement a lépcsőn és elindult az esti kltváros hiányosan megvilágított mellékkutai felé.

Önzötönsen valami akolmelegre vágyott, némi felébredés kíváncsisággal ayított hát be egy Kiskancsó névre hallgató krimóba. A sűrű füstben gomolygó tumulus megnyitotta. Letült egy magányos, középkorú férfi mellé, aki egy sűrűsorsósblő fűcsoát kortyogtatott elmélyülten. Fanyalgás nélkül magába döntött egy fű szivást és egy füveg sört. Kissé máris jobban érezte magát. Megismételte a rendelést, de most már kért egy korsó fűcsoát, - azaz házmezt, ahogy a csapatból hallotta - szomorú asztaltársának is. Bevezetés nélkül szóba elegyedtek. A férfi egy zavaros monológot zsolozsmázott a festőtizen mérgező gőzeiről, az anyonyi békéletenségről, valami Bokros Lajosról, a magyar foci eldurvulásáról. Gyömrői is mondta a magáét egy elszakadt telefonóró túlóladán ücsörgő ravasz istentől, aki alattomosan és kegyetlenül megpofozta őt. Úgy legázolta - lecsodorta őt az az isten, mint Hadak Újtjáró a lószart, - zokogta alkalmi cimborájának, mert időközben teljesen leitta magát.

Éppen anyó ereje maradt, hogy némi támaszkodásokkal bezárkózzon a budiba. Hoosszan, több részletben kihányt magából sört, pálinkát, epét, nehéz bibánatot. Kifőlé menet megállt a vízelénél. Míg komótosan csurgatott, érezte a rohadat cefre édesbús illatát, homlokát nekítámasztotta a hívős mozaikfalra, és ködverte agyában akadozva, de kérélehetetlenül megfogalmazta: agyó siralyok, agyó tenger! Szabatosan fogalmazni ennél tőbbet nem tudott, de azt azért világosan tudta, hogy - a belátottól jövőben - nem fogja simlőderes sapkáját meglengeltetni azon a mérészen víz felé hajló sziklán. A messzi Portugália legnagyobb kiszögellésén, a melyben félelmetesen morajló Atlanti-óceán partján. Szerden reggel Gyömrői Zoalt pontosan öt óra ötvenötör ébredt. Az ébresztőóra önszántából csak öt perc múlva figyelmeztetle volna gazdáját napi kötelességére, ám Gyömrői, mint mindig ravaszul megelészte a vekkert. Büszke volt erre a képességére. Lenyomta hát az óra gombját.

Konferencia a hagyományos halászatról

Bár említett konferencia negyed századdal ezelőtt zajlott le, és az érintetteknek kívül nem sokan tudtak róla, érdemes felidézni, hogy és mint történt, hisz jellemző az akkori időkre.

A tudományos pályán dolgozók előbb vagy utóbb kapcsolatba kerülnek s kerültek külföldi kollégákkal vagy levelezés útján, vagy személyes találkozással is. A bajai halászati gyűjtőműhelynek már híre volt a gyakran hoztak külföldi kutatókat, akik tanulmánytörténet voltak Magyarországon. Szinte önként jött a gondolat, hogy egyszerre kétséget kizáróan ezeket az embereket. A szándékot csak erősítette, hogy 1972-ben a lengyelek Toruban rendeztek egy halászati konferenciát nemzetközi részvevőkkel, s mindjárt az első nap világossá vált, hogy a társaság java része már ismeri egymást, legalább is levelezés vagy hallomás útján. Nagyon meglepődtem, mikor a japán professzor hallva hogy bajai vagyok, így szólott: oh, ott egy nagyon szép halászati gyűjtőműhely van.

Hazatérve határoztam el, hogy Baján is rendezünk hasonló találkozót. Azt tudtam, hogy egy ilyen mediatízban vidéki múzeumunk az túl nagy feladat, ezért a Néprajzi Társaságtól kértem segítséget, nekik nemzetközi tekintélyük és gyakorlatuk is van a rendezéshez. Nagyobb gond volt az anyagok beszerzése. Abban az időben Gajdócsi István volt a városi tanács elnöke, aki első szóra vállalta a költségeket, akkoriban 30 ezer forintot. A meghívókat egy évvel előbb illik kiküldeni, hogy a munkatervbe és költségvetésbe már számítássa bevesse. A konferenciát 1974. június 27-30. között időre, a Bajai Nyár rendezvényeinek sorába terveztük. A meghívó levél szerint a résztvevőknek csak az útiköltségről kell gondoskodni, a négy napra szállást és étkeztetést ingyen kapják. Felajánlottuk azt a lehetőséget is, hogy a kísérővel jönne, saját költségükre biztosítottuk a szállást és étkeztetést. Összesen 11 külföldi vendég jelentkezett, tizen elhozhatk felszólítást is. A Duna Szállóban foglaltunk szobákat, és az étkeztetést ott biztosítottuk. Volt egy keret a napi étkezésre, talán 150 Ft, megállapodtunk, hogy mindenki étlapról rendelhet, de mivel külföldinek a kezébe tilos volt forintot adni, mi különböző értékű bónusokkal látjuk el őket, azzal fizethetnek. Mint kiderült, ez nagyon jó ötlet volt.

A meghívottak többsége örömmel jelentkezett, aki lemondta, annak objektív oka volt, egyedül az észak-középségi nem tudta, hogy a Szovjetunióból kap-e kiutazási engedélyt. A terv szerint az esti budapesti gyorsral érkeztek, s legnagyobb örömmelnkre az észak is közöttük volt, az utolsó pillanatban kapta meg az engedélyt, éppen csak elérte a repülőt. A nyugatnémet vendégünk, a hamburgi Halászati Kutató Intézet igazgatója, a FAO szaktanácsadója repülővel érkezett Budapestre, onnét pedig a Mezőgazdasági Minisztérium autójá hozta le Bajára - visszafelé is ék vitték - szabadidejét a múzeum halászati kiállításában töltötte, jegyzetelt, rajzolt, fényképezett, s későbbi könyveiben már sok magyar adatot közölt. Tíz évvel később újra vendégül láthatom, haláláig tartott barátságunk.

Másnap reggel a Tanácskabin kezébe került a program, Kincses Ferenc tanácsosok távolléte miatt Hamvas József elnökhelyettes fogadta a résztvevőket, akik nyolc országból jöttek (Franciaország, NSZK, Ausztria, Csehszlovákia, Lengyelország, SZU, Románia és Magyarország), aztán kezdődtek az előadások. A Mezőgazdasági Kombinát engedte át klubtermét számunkra. A korra az is jellemző, hogy a büffelre hívból alakodtunk, hogy a lengyelek számára adtak teát. Felajánlottam, hogy vízszek filtert, ő csak engedjen rá forró vizet, kérjen érte amennyit akar, de nem vállalta. A protokoll kedvéért kértem, hogy a Tanács részéről valaki üdvözölje a konferenciát. Kárpáti Antal tanácsostól vállalta, s nem csak magyarul, németül is oroszul is közölte, hogy este a tanácsosi üdülőben baráti beszélgetésre ülhesünk össze. Ő volt a házigazda, a beszélgetés énekessel, majd táncal folytatódott, mellyel Andrásfalvy Bertalan különös sikert ért el.

Másnap reggel kishajóval a rezeft halásztanyát látogattuk meg. Végignézték a szerzőszámokat, majd egy halónízást is. Brandt professzor, a német, elragadtatással mondta: Uram, tudja, hogy micsoda kincs van a kezükben? Európában ilyen már sehol sem látni. Ide turistacsoportokat kell szervezni, kishajóval kihazozni, a halászok vegezzék a megszokott munkát, a külföldiek pedig dollárért bámulják! (Később elmondtam illetékeseknek, a válasz az volt: igen-igen, de akkor egy stéget kellene építeni a halásztanyán a kishajó számára.) majd az érsekségi úti részvételében megköszönhatták a bajai halászlevet is.

Este a Tanácskabin udvarán a Liszt Ferenc énekkar Johann Sebastian Bachot énekelte

némétül, amittől v. Brandt szinte elájalt, hogy egy vidéki magyar kisvárosban ilyen is tudnak.

Harmadnap folytatódtak az előadások és barátkozások, közben a HTS-nek is volt egy ünnepi ülése, amin részt vettünk, este pedig az Aranyponyó ünnepet nézték végig.

De miről is beszélünk három napon át? Csak röviden: Brandt professzor ismertette a halászati módok és eszközök nemzetközileg használt rendszerezését, mely lényegesen eltér a Herman Ott által alkotott magyar felosztástól. Több előadás foglalkozott a Lengyelországban előrehaladott állapotban lévő halászati elszámunkival. Ugyanis, ha térképre vetjük a különböző néprajzi jelenségeket, így pl. a halászati módokat és eszközöket, lényegesen függetlenre találhatunk. Nagy érdeklődéssel fogadták Andrásfalvy Bertalan előadását, aki az akkor még újdonságnak számító ártéri gazdálkodásról, a "foki halászatról" beszélt. Előadások hangzottak el a csehországi, a romániai, ausztriai, északországi "népi" halászatról, a magyar és délszláv kapcsolatokról, a gdenaki múzeum halászati gyűjtőműhelyéről, a lengyel halásztársaságokról. Itt cseréltük fel a nehezen meghatározható "népi" jelzőt a "hagyományosra".

Határozat született, hogy kétévencéknél más-más országban rendezzünk hasonló találkozót, de anyagi okok miatt már az eziről csak sem tudni válnak.

Az elszámolásnál kiderült, hogy jól gazdálkodtunk, a bourseszám nem vált eredményt hozott. A társaság ugyanis mindig együtt érkezett, összeszámoltatták a teljes fogyasztást és összeadták a bónuszt, ha néhány forint hiányzott, azt inkább kifizették, mint hogy egy értékesítés beont adjanak, amiből a pincér nem adhatott vissza. A végén nemcsak hogy maradt bon, de a kísérők is abból érkeztek. Kiderült az is, hogy a szobákért ugyancsak kellett fizetniük, ha egyedül vagy ha ketten aludtak benne, tehát az is ingyen volt nekik. Felejtethetetlen emlékekkel utaztak el Bajáról. A Megyei Tanács jóvoltából - Gajdócsi akkor már megyei elnök volt - a német nyelven elhangzott előadások a Bajai Dolgozók múzeumi sorozatban meg is jelentek, ami további nemzetközi ismertséget hozott. A résztvevők - bár hasonló konferenciára már nem kerülhetett sor, továbbra is tartották és tartják a kapcsolatot, bár többen már a túlvilági vizeken halásznak.

Könyvismer- tetés I.

Ferenc-csatorna emlékalbum

Ezen a címen jelentette meg az Alsó-Duna-vidéki Vízügyi Igazgatóság 1998 végén a Ferenc József csatorna és a Ferenc-tápcsa-torna építését megörökítő, izléses kivitelezésű képeskönyvet. Baja és Novi Sad (Újvidék) között nem kevesebb, mint három Ferenc nevű viselő csatorna is van - végül is egyazon csatorna-rendszerben - és a közudvarban a nevek könnyen összekeveredhetnek. Közülük a legrégebbi az 1790-es évek második felében épült Ferenc-csatorna, amely most Jugoszláviában található, és a Dunát (Bezdán) köti össze a Tiszával (Bečej, magyarul Óbecse). Nevét I. Ferenc királytól kapta, de Trianon után I. Péter király csatornára keresztelték át (további nevei: Duna-Tisza-csatorna, Veliki Bakí kanal). Belőle délkelet felé ágazik ki a Kiszstapár (Mali Stapar) - Újvidék közötti hajózó- és öntözőcsatorna, amelyet akkor Ferenc Józsefől neveztek el (Trianon után: I. Sándor király csatorna, ma: Mali Bakí kanal). Ezzel a csatornával egyidejűleg - az 1870-es évek első felében - épült a Baját Bezdánál összekötő Ferenc-tápcsa-torna (további nevei: Bajski kanal, Baja-Bezdán-i csatorna - ez utóbbi nevét ma már csak a magyar-jugoszláv vízügyi tárgyalásokon használják). A könyvben szereplő, Türr István által aláírt térképen a következő szöveg szerepel: a FERENCZ-CSATORNA TÖKÉLLESLÉSIÉSE 'S A BAJA ÚJVIDÉKI CSA-TORNÁNA, tehát ő a két új víz utat egységes csatornáként kezelte. Jelenleg mindhárom itt említett csatorna a Bácskát és Bácsot átfogó nagyszabású, összesen 960 km hosszúságú, Duna-Tisza-Duna Vízrendszert részét képezi.

Az emlékkönyv kicsinyített formában került kiadásra, és ennek az lett a következménye, hogy a helységnevek túlnyomó többsége a térképen sajnos olvashatatlanná vált. Az eredeti fényképalbum 34,5 x 42 cm nagyságú, a kiadvány mérete 21,1 x 29,8 cm.

A publikált fotókat Merk Zsuzsa, a Türr István Múzeum igazgatója az előszóban így értékeli:

"Az albumban 19 fénykép és egy térkép található. A képek közül 14 a csatornák jelentősebb építményeiről készült, köztük egy-egy felvételt Bajáról, Bezdánról és Újvidékről.

Az album nem pusztán a csatornák építésének megörökítése, hanem egyben a kiegyezés, a monarchia dicsőrete is. A régi Ferenc-csatornából kiágazó, Kiszstapár-Újvidék között épített öntözőcsatornát Ferenc Józseftől, a Bajánál lévő zárlipet pedig Deák Ferencről nevezték el. Az album végén lévő térképen Türr István aláírása látható, aki a régi Ferenc-csatorna felújítására és kibővítésére nyert engedélyt az uralkodótól, attól a Ferenc Józseftől, aki az orosz szabadságharcban játszott szerepéért halálra ítélté.

A csatorna mentén élő népcsoportokról, magyarokról, németekről, szerbekről, sokacokról készült 5 fénykép zárja a képek sorát. A megrendelő fontosnak érezte, hogy hangsúlyozza: a csatorna mentén többféle nép él, együtt és egymás mellett. A felvételek békét és nyugalmat sugároznak."

Az eredeti fényképalbum a Türr István Múzeum tulajdona. Az emlékalbum első kiadása 500 példányban készült, kereskedelmi forgalomba nem került.

Schmidt Antal

Könyvismer- tetés II.

Bajai szerzők moszathatározója

A közelmúltban igen értékes, hézagpótló szakkönyv jelent meg két bajai szakember tollából. Schmidt Antal és Fehér Gizella környezetvédelmi szakemberek, hidrobiológusok határozókönyvet írtak a zöldmószatok egyik, fajokban rendkívül gazdag és a legkülönbözőbb vizekben élő, olykor ott gazdag egyedszámban meglévő csoportjáról.

SCHMIDT A. - FEHÉR G. (1998): A zöldalgák Chlorococcales rendjének kishatározója I. - Budapest, pp. 200, 141 ábrával. A munka megjelenését a vizek kuitatásával elméleti és gyakorlati, pl. vízminősítési cé-

llokkal foglalkozó szakembereken kívül örömmel köszöntük a középiskolai biológiatanárok, így is mint szakkörvezetők, az egyetemeken, főiskolákon a botanikát és azon belül az algák (moszatok) rendszerét, életmódját tanítók és tanulók.

A két szerző eddigi tudományos publikációival, a hidrobiológus körökben ismert és elismert szakudásával alapozta meg vállalkozását, az igényesen szerkesztett könyv megírását. A munka jó háttérzókulcsokkal, gondos felírásaival, kitűnő ábranyagával valóban lehetővé teszi a csoport fájainak - nem mindig könnyű - meghatározását. Az egyes fajoknál megadja, hogy az illető szervezet mely hazai vizeinkből került elő eddig. A vonatkozó teljes szakirodalom is megvan természetesen a munkában.

A föld életét a növények elsődleges szervesanyag-termelése teszi lehetővé. Ennek hozzáteljesen a felét-felét a szárazföldi növénytakaró, illetve a vizek növényzete, ezen belül jórészt az algák (moszatok) végzik. De ezen túl az algák - amelyek többsége csak mikroszkóppal vizsgálható parányinövény - bizonyos fajaik elszaporodásával vagy éppen hiányával "jelzik" az illető víz szerves szennyezettségének (szaprobitásának), illetve növényi tápanyagokban való gazdagságának (trofitásának), továbbá egyes sókban való gazdagságának (szalinitásának), sőt esetleg mérgezőanyagok jelenlétének (toxicitásának) mértékét. Így egyértelművé vált napjainkban a felszíni vizeink minőségi vizsgálatánál az illető vizek alganyújtásainak, azok faji és mennyiségi viszonyainak pontos elemzése, amely természetesen feltételezi az ott észlelhető algák pontos meghatározását. De utaljunk itt röviden arra is, hogy alapvető életfolyamatok "teszt-szervezetei" is gyakran algák, és hogy a távolabbi jövőben az emberiség tápanyagellátásában egyesítő algák tömegtenyésztésének is bizonyára fontos szerepe lesz. Ezek is mind eleve feltételezik az illető algaszervezetek pontos meghatározását.

A magyar algakutatás az utóbbi jó 60 esztendőben nemzetközileg is igen elismertté vált. Ebben az értékes tudományos hagyományba illeszkedik az ismertett munka, amelynek folytatását, a II. kötet megjelenését is nagy érdeklődéssel várjuk.

Prof. Dr. Uherkovich Gábor

Sipos Loránd kiállítása elé

Bizonyos tekintetben minden nemzedék lázadó, elveti az apák célkitűzéseit, így a megszületett alkotás nem csak azzal hat a kortársakra, amit magában foglal, amit számunkra mondani akar, hanem azzal is, amit elhagy, maga mögé utasít.

A fiatal Mezőt, amikor Párizsba érkezett, tapasztalta - mint apjának írt leveléből tudjuk -, hogy a divatos szimfóniák mind gyors tétellel végződnek, és ezért elhárította, hogy lassú bevezetéssel indítja szimfóniája utolsó tételét, s ezzel meglepté közönségét. Ez persze elég triviális példa, mégis rámutat arra, hogy az új nemzedékek általában a tradíciók tagadása mellett foglalnak állást, s igyekeznek megvalósítani a (Hamvas Béla óta a művészettörténetben igazságkeresésként definiált) céljukat.

Sipos Loránd, a most bemutatkozó fiatal grafikus számára is - az önkifejezés, a lázadás mellett - egyfajta igazságkeresés, kísérletezés az alkotómunka, mely nem a valóságbrázolás új útjait jelenti minden esetben, hanem inkább új lehetőséget a formákkal való játszódásra. Hisz benne, hogy szabadjára kell engedni a műveket, hadd "növekedjenek" saját belső törvényeik szerint. Alkotásaival az esetleges jelenések, a változókonny formák mögött meghúzódó változatlan valóságot, múltat igyekszik megragadni.

Visszatér a kezdet kezdetéhez, s a "primitív" népek művészetét, fétiseit tanulmányozva alakította ki sajátos jelrendszerét. Munkáiban az "ideális szépség"-nek és a "természethű ábrázolás"-nak nyomát sem találjuk. Ezzel szemben pontosan azokról az értékekről tanúszkodnak, amelyekért a XX. század elején zajló művészi forradalom is rájogott, nevezetesen: erős expresszivitás, tiszta struktúra és határozott, egyszerű technika. Amint a tájat összképpé is érezhető, egyetlen módszer vagy technika sem elégíti ki tartósan: kísérletezik. Megtalálható itt a rézkarc, az alumíniumkarc, a linómetszet, a finomabb árnyalatokkal operáló égetett linómetszet, az érdekes módon máris kissé háttérbe szorult aquatinta (mely a rézmaratás egy változata: a rézlapon finom kolofóniumport olvasztanak fel úgy, hogy a por szemcséi egyenletesen fedjék a lemezt, de kőztük finom hézagocskák maradjanak. Ezeket a hézagokon szívárogtat a választóvíz-oldat, mely a rézlapon a rajznak megfelelő részeket kimarja). Találhatunk még litográfiát,

vagyis könyvnyomtatást, de akvarell és olajképeket is.

De nem pusztán a technikai eljárások sokszínűsége jellemző Loránd munkáira, hanem a tematikai változatosság, a tartalommal való kísérletezés igénye is. Tulajdonképpen arra invitál bennünket, hogy osszuk meg vele a kifinomult játék örömeit, építsük fel együtt a vázszon, papíron látható néhány stik részletből a tapintható térbeli tárgyat és a kitépíthatatlan szellemi anyagot. Megosztja velünk élményeit, emlékeit, benyomásait a görög mitológiáról, s a magyar mondavilágról, ősi kultúrákat idéző formakincseket s távoli, egzotikus népek szinkultúráját.

Kiállított munkáiban tehát visszatér a kezdetekhez: egyrészt a primitív művészet jel-

képtárhoz, másrészt annak a szellemi úttnak állandó magisméltéséhez, amit a gyermekkortól a felnőtt korig a megismerés területén teszünk. Úgy véli, az alkotás maga nem az alkotással kezdődik. Előbb fel kell fedeznie magában a térben és időben a múltat: vagyis fel kell fedeznie önmagában a történelem előtti embert és a gyermeket egyaránt. A tárgyakat, a tétléneket és a tényeket át kell alakítania tehát a láthatatlant is kifejezni tudó színekkel, szimbólumokkal.

Kedvelt szimbóluma a kör, illetve a spirál. A körrel tudjuk, hogy üsdök óta az élet szimbóluma, a biológiai lét kezdetének, a tojásnak a jele, jelképe. De a kör egyben a napkorong szimbóluma is: az életet adó és fenntartó teremtmény. Munkái azonban

nem csak az elvont jelképeket ábrázolják, hanem az értelmezés kulcsát is megadják, úgy utalnak az összetartozó képzetre, ahogy a költői hasonlat vagy metafora.

Sipos Loránd olajképeire - mint az látható - igen nagy hatással volt Kandinszkij művészete. A szemleléről a művészetben címen megjelent könyvében erősen hangsúlyozta a tiszta színes lélektani hatását. Szilárd meggyőződése volt, hogy szellemi kapcsolatot lehet - sőt kell teremteni, ily módon az egyes emberek között: ez a hite adta a bátorságot, hogy kiállítsa első "színezeti" kísérleteit. Ezzel megkezdődött az absztrakt művészet története, mely Sipos Loránd olajképeiben ismét életre kelt: erőteljes formákkal és színsémákkal kísérletezik - intenzív színeket, merész, "barbár", harmóniákat keres.

Munkáiban rátalált tehát a primitív mellett a barbárra, az archaikusra, a gyermekire, egyfajta kapcsolatot keres a farkaszenet néző kultúrák között. Átlép egy bezárt kapun, példát adva a kalandra, hogy ma

már egyszerre jelenik meg képzeletünkben minden kor és minden föld, ha művészetről beszélünk, az is, ami a régészek ásoja nyomán került napvilágra, s az is, amit sokáig csak néprajzi tárgyként tartottak számon. A primitív (illetve itt már neoprimitív) Lorándnál több, mint akár őszinte csatlakozás egy divatos irányzathoz. Szándéka - elkerülvén minden felesleges differenciáldíást-ősi és elemi lenni. A primitív művészet megismerése és felhasználása természetesen nem jelenti a modern művészettel való teljes szakítást, csupán annak tudatosítását, hogy minden művészet a primitívben gyökerezik. A primitív legmegkapóbb tulajdonsága intenzív, átütő életerejé. Olyan művészet ez, amit az életre közvetlenül és azonnal reagáló emberek hoznak létre. Az ilyen alkotók számára az alkotás nem ki-zámított vagy akadémikus tevékenység, hanem hitük, reményeik és félelmek kifejezése.

Kovács Zita

Ami a tudósításokból kimaradt

Visszaemlékezés az 1956-os tavaszi jeges árvíz néhány eseményére

I. rész

Közvetett, hogy országunk föld- és vízrajzi helyzete olyan, hogy az emberiséget általában sújtó természeti katasztrófák közül különösképpen a víz pusztító hatásának van mindenképpent kitéve. Vízvályaink gátaknál kordába szorított kitejedése és a védőművek minőségének állandó fejlesztése Európában is kimagasló erőfeszítésekre készítette mind az állami, mind a vízmérnöki szakszolgálatot a tekintetben, hogy a víz esetleges pusztító hatását kivédni, a beütköző katasztrófák méreteit lokalizálni tudják. B tekintetben hazánkban hagyományai vannak, és elért eredményeinket Európa-szerte elismerés övezi. Talán elegendő utalni arra, hogy hazánk gátakkal védett területeinek egy hektárra kivethető hulléka közelítően azonos, mint például Hollandia - a közismerten alacsony fekvésű tengermenti ország - vízvédő művekkel védett területeinek összehasonlított elviselelő értéke.

Nincs szándékunkban a vízügyi jellegű szakrészről mélyreható elemzésbe bocsátkozni. Arra azonban emlékeztetni kíván-

nunk, hogy a szakleírásokból is jól ismert és kézenfekvő, hogy az árvizek között a legnagyobb veszélyt az úgynevezett "jeges árvizek" jelentették a múltban, és feltehetően az ilyen árvizek jelentik a legnagyobb odafigyelmet a jövőben is. A jeges árvizek tulajdonsága az, hogy várható hatásuk és lefolyásuk igen nehezen, csupán nagy bizonytalansággal prognosztizálható. Védekezés tekintetében is rendkívül nehéz megpróbáltatások elé állítja az ilyen veszedelmes elhárításban résztvevőket és katasztrófa esetén a kárt szenvedett körzetek lakosságát, a veszélyeztetett körzetekben települt közigazgatási-gazdasági szervezeteket egyaránt.

Szerencsére hazai vízfolyásainkon a "jeges árvíz" nem olyannyira gyakori, mint a késő tavaszi - kora nyári - "zöldár" néven ismert természeti jelenség. Az elmúlt évtizedekben az 1945-86. dunai, az 1948-as tiszai és az 1956-os dunai jeges árvizek emelkednek ki, mint olyan természeti katasztrófák, amelyek a regionális erők maximális igénybevétele mellett országos, minden lehetséges erőt és eszközt igénylő védekezés, mentés, majd helyreállítás tettek szülőkegyessé.

Emlékeinkre, az OHV dokumentumaira és a korabeli sajtóközleményekre hagyatkozva tesszük kísérletet arra, hogy visszat-

kintsünk a harminc évvel ezelőtt lezajlott eseményekre. Visszatekintésünk során nem kívánjuk ismertetni azokat a híradásokat, amelyek "felsőfokon" tájékoztatták országunk lakosságát a védekezésben és a mentésben résztvevő szervezetek - közöttük elsősorban a katonai alakulatok, ezen belül is különösképpen műszaki csapataink - helytállásáról, hősie erőfeszítéseiről. Számunkra úgy tűnik, hogy ezekről a sokszor emberfeletti, hősi munkákról a sajtó és a rádió bőbeszédű és tartalmas hírszöveg között, ezekhez nincs szándékunkban hozzátenni semmit sem. Célunk az, hogy mint az események résztvevői, olyan ismeretforrásról szolgáltunk, amelyek érthető okokból az általunk érintett időszekara vonatkozó sajtótudósításokból kimaradtak, és azok gyakran csak szűk körben ismert történészek - események voltak. Ezekről a történésekről ismereteink szerint sem akkor, sem napjainkig nem adtak hírt az események résztvevői.

A magunk részéről emlékeink közreadásával azt a célt kívánjuk szolgálni, hogy emlékeztessük az érdeklődőket arra, hogy a Magyar Néphadsereg napi kiképzési és harcokészültségi tevékenysége mellett már korábban is gyakran közreműködött hazánkat érintő természeti csapások, katasztrófák kivédésében, elhárításában. Törzseink, tisztjeink és katonáink, együtt a szovjet alakulatokkal is a társ fegyveres testületek tagjaival, önfeláldozó munkájukkal el nem múló nyomot hagytak népiünk emlékeztetésében, és ezeket apolni kötelezettségünkné érezzük. Ezen túl emlékeink közreadásával talán némi tanulással is szolgálhatunk utódaink, fiatal műszaki tisztjeink számára.

Általános helyzet 1956. telén, kora tavaszán

Ismet, hogy 1956. február közepén a szociálmunkai lényegesen hidegebb időjárás viszonyok alakultak ki hazánkban, amely túl a zord időjárásról, az átlagnál nagyobb havazásokkal párosult. A napi sajtójelentésekből tudjuk, hogy február 10-én "sarkvidéki hideg nyomult hazánkba. Budapesten két óra alatt tíz Celsius fokkal süllyedt a hőmérséklet" 1.

A február 14-i hójelentésekből kitűnik, hogy "a fű és a melék útvonalak jelentős része a Duna mindkét partján járhatatlan" 2.

Az Országos Vízügyi Felügyelőség (a jelenlegi OVH jogelődje a szerző megjegyzése) február 15-én jelentést tett közzé, mi szerint: "Esztergomtól - Újvidékiig beállt a jég, és torlaszok keletkeztek a Dunán. Hasonló a helyzet a Duna jugoszláviai és romániai szakaszán is."

A hideg és a hó együttesen szinte megbénította a főváros, de az ország más körzeteinek is a napi életét.

Az egyre nehezebb közlekedési és termelési helyzet további romlásának megakadályozása érdekében a Minisztertanács rendeletben hívta fel az ország lakosságát, a dolgozókat és a fegyveres testületeket a rendkívüli helyzetből adódó feladatok megoldására.

A meteorológiai prognózisok semmi jóval nem biztattak. Késétt ugyanis déli irányból a szokásos felmelegedés, és az észak-déli irányú hidegáramlás változását nem prognosztizálták. Ezek a hírsások nagy valószínűséggel arra utaltak, hogy a Dunán kialakult helyzet feltehetően hamarosan tovább romlik, és a természeti tényezők együttesen jelentősek kedvezőtlen hatásra rendkívül veszélyes árvízszintet alakulhat ki.

Természetes az, hogy mi a csapatoknál különböző beosztásban szolgálatot teljesítő, akkor még fiatal és gyakran tapasztalatlan műszaki tisztek különös figyelmet fordítottunk e jelenségre, és minden körülmény közötti intézkedés beírására nékiül az akkori lebeszéléseinknek megfelelően előzetes intézkedéseket tettünk egyrészt és a legyőzések esetleges alkalmazását illető kérdésekben.

Ez idő tájt magam a székesfehérvári hadtest műszaki parancsnoki beosztást töltöttem be. Az 1954-es nyári árvíz során törzsim csapatunkkal együtt részt vettem a Szigetközi és a Duna menti árvédelmi-mentési feladatok végrehajtásában. Ennek következtében a nyári viszonyok között retink háruló teendőkben bizonyos tapasztalatokra tettünk szert. Téli - sőt rendkívüli téli - viszonyok között végrehajtható árvédelmi-mentési feladatok végrehajtására azonban érdemleges tapasztalataink nem voltak, ilyenekkel nem rendelkezünk.

Ebben a korszakban sem központi intézkedés, sem szervei határozvány nem írta elő számunkra azt, hogy az árvédekezésben elsősorban érintett vízügyi és a területi párt és állami szervezetekkel milyen lépésekben és milyen tartalommal kell árvíz esetén együttműködni. A díszlokációnkból adódóan kizárólag saját feltételezéseink alapján úgy gondoltuk, hogy a mi hadtestünk műszaki és összfigyervezemi alakulatai lehetősége fő feladata a Duna felső szakaszán - a nyugati országhatártól Budapest északi körtéig, és az ide torkoló mellékfolyók jelentkező árvédelmi feladatokra való felkészülés valószínűsíthető. Ezt az elgondolást a szigetközi árvíz során szerzett tapasztalataink is igazolták.

Számomra az előbb említett feltevést dik-

tálta az a tény is, hogy alárendelt alakulatain közül egy ho. mű. zj. Mosonmagyaróváron, egy ho. mű. zj. Esztergomban és egy hdt. mű. zj. Komáromban teleltek. A harmadik ho. mű. zj. állomáshelye ez idő tájt Marcaliban volt. Ismerve a Magyar Néphadsereg műszaki erőinek akkori csoportosítását, tudtam, hogy Szentendre térségében a Tánács Mihály Műszaki Tiszti Iskola jelentős erőt, Budapesttől délre az ercsi pontosos dandár csapatai és a Duna bal partján Megyeren a Duna Flotilla csapatai azok az erők, amelyek rendkívüli helyzetben rendelkezésre állnak árvédekezés érdekében. Ismert volt az is, hogy a Duna jobb partján, a folyó középső és alsó szakaszán a tolnai műszaki dandár alkalmas arra, hogy bevethető legyen.

E jelentős műszaki erőt képviselő magasabb egységek és egységek közötti esetleges együttműködést szabályozó vagy ilyen együttes feladatra utaló parancs (intézkedés) a mi hadtestünk számára sem volt kiadva. A Magyar Néphadsereg egészére vonatkozó és a csapatok igénybevételének alapelveit meghatározó elgondolások, minden bizonnyal léteztek, de ezek tartalmát még a réim vonatkozó mértékben sem ismertem. Ezek az elgondolások minden bizonnyal az akkor szokásos és értelmetlen "titokvédelem" hatására nem jutottak el az esetleges végrehajtókhoz. Ilyen esetleges feladatról a hadtest parancsnokságának sem volt tudomása azon túl, amelyre az akkor érvényben lévő helyőrségi szabályzat néhány sorban, mint "elvi" feladat utalt. Meggyőződésem, hogy ebben az időszakban is létezett egy olyan együttműködési megállapodás, amely a HM. (VK. HM. M3. Psz.) és az OVF együttes feladatmeghatározta. Ilyen megállapodás tartalmáról azonban a csapatok tekintélyes hányadát irányító HDT Műszaki Parancsnok semminemű információval nem rendelkeztek.

Az árvédekezésre való felkészülésnek ilyen erősen centralizált és "titokban tartott" módszere, már az 1954-es árvíz esetében sem igazolta célzerűségét. A szervezet tevékenységét és a hatékony működését az a centralizáció már akkor is gátolta. A legnagyobb hiba azonban talán az volt, hogy a területi vízügyi szervek (Vízügyi Igazgatóságok) és a területen díszlokálókatonai erők között ebben a "béker" időszakban semminemű együttműködés nem alakult ki. A seregtest és magasabb egységek, sörzsek semmilyen árvédelmi tervvel nem rendelkeztek, ilyen tervek elkészítésére nem volt kötelezve.

Az is tény, hogy a Honvédelmi Minisztérium akkori beszerzési lehetőségei követ-

kezében az MN. műszaki csapatainak eszköztárában nagyon kevés olyan felszerelés volt, amely alkalmas lehetett volna arra, hogy jégzárlás, jéges árvíz esetén lehetővé tette volna a hatékony védekezést, mentést. Ezt a megállapítást példázza, hogy a hadtestünk négy műszaki zászlóaljából csupán egy - a hdt. mű. zj. - rendelkezett vaspontonokból álló hadihíd parkkal (2/3 N2P típusú h. készlet). A hadosztály műszaki zászlóaljai állományában ebben az időben farnérlemezből készített hadihíd anyag volt rendszeresítve. (1/2 KFP. típusú h. készlet). Mentőeszközként ekkor különböző terhebirásti gumicsónakok és fa vagy fém borítású rohamcsónakok álltak rendelkezésre. Önjáró úszó gépkocsi, netán láncfalpas úszó gépkocsi ez idő tájt nem állt rendelkezésünkre. Anyagi ellátottság tekintetében hasonló volt a helyzet a keceménai és a budapesti hadtestek esetében is. A lövész ezredek műszaki szárazdának felszerelése vízenjárásra - téli viszonyok között - teljesen alkalmatlan volt. (TZI típusú roham bűrűk, kisebb gumicsónakok stb.)

Külön kell említést tennem két lényeges tényezőről:

a) Magam 1952 júliusától töltöttem be a nyíregyházi hadosztály műszaki parancsnoki beosztást. Ezek közöttben 1953 márciusában helyezték át Székesfehérvárra HDT. mű. pk.-nak. Ezen időszak alatt, tehát 1952 nyarától egészen 1956 tavaszáig a számunkra szervezett továbbképzések, alkalmazó megbeszélések, gyakorlatok mindgyökén alkalman volt részt venni. Ez időszak alatt azonban a számunkra szervezett összehívásokon egyetlenegy esetben sem került napirendre azon lehetséges feladatok megoldása, amelyek az árvédekezés ilyen vagy olyan formájában személyiinkre, illetve törzseinkre, sőt az általunk irányított csapatainkra háruina rendkívüli helyzetben.

b) Terepismeretünk, miután műszaki feladatainkból adódóan természetesen szorosan kapcsolódott a vízi akadályokhoz - jó szándékunk ellenére - kívánalmat hagyott maga után. A gyakori áthelyezés - ami ez időben elterjedt jelenség volt - egyszerűen nem tette lehetővé, hogy állomás-helyünk körzetében lévő vízfolyásokkal komolyan megismerkedjünk. Gyakorlatilag az történt, hogy állomáshelytől, a HDT. csapataink elhelyezésétől adódóan, a kiképzés és a várható hadműveleti alkalmazás feltételezett követelményeinek megfelelően figyelmiinket csak azokra a vízi akadályokra koncentráltuk, amelyek az előbbi elvárásokkal összefüggtek. A magam részéről, feladataimból adódóan

talán elfogadható vízrajzi ismeretekkel rendelkeztem a Duna felső szakaszáról, a Rábáról és a Dráváról. Szakmailag azonban teljesen ismeretlen volt számomra a Duna középső és alsó, a Tisza Szolnok-Szeged közötti szakasza, nem beszélve a Körösök vidékéről. Szaktérképekkel, amelyek áthidalhatták volna helyismeretünkömből adódó hiányosságainkat, ebben az időben nem rendelkeztem. Sajnos hasonló volt a helyzet a Hadosztály Műszaki Parancsnokok és a zászlóalj parancsnokok esetében is.

E két nem kívánatos tényező a dolgok természetéből reánk háruló feladatok végrehajtását gátolta, és a gyakorlatban arra kényszerített sokunkat, hogy kellően megalkalmazott ismeretek híján veszélyes helyzetben ad, hoc. módon, gyakorta később helytelennek bizonyuló intézkedések kiadására és megvalósítására kényszerüljünk. Közben jött az a tény, hogy amíg az ország érrintő kedvezőtlen előjelek egyre inkább szaporodtak, a HM. vezetése az éves kiképzési terveknek megfelelően lényegében mind a három hadtestnek - igen rossz időjárási viszonyok közepette - törzsvetési gyakorlatot vezetett terepen, híradó eszközök alkalmazásával. E gyakorlatok célja volt, hogy a HDT. törzsek felkészüljenek egy nagyszabású HM. hadjáratára, ahol a HDT-ek "aljátűzött" törzseként kerültek volna alkalmazásra. Természetes, hogy ez a "katonai" feladat a törzsek figyelmét elterelte a meteorológiai és vízrajzi helyzetről, emellett a gyakorlatok folyamán a törzsek beosztottjai jócskán kimerültek. A törzsvetési gyakorlat idején azonban aggodalmink - a hírek ismeretében - egyre fokozódtak. Valahogy megéreztek, hogy rövidesen át kell térnünk a térképen folyó hadjátról a valós tevékenységre. Ebből aggodalmink megfogalmazására és ezeken az előjáróinknak való jelentésre, akár a látható gondok megoldására azonban a természet erői nem adtak sem számunkra, sem előjáróink számára lehetőséget.

A korabeli sajtóközlemények hatására és a természet veszélyhelyzet átéltése kapcsán 1956 március első napjaiban az ország népe rendkívül nagy figyelemmel fordult a Duna teljes hosszában, de különösen a Duna középső és alsó szakaszán kialakuló veszedelmére. Ez a helyzet, melynek kivédése sikerletesen esetén beláthatatlan következményekkel járt volna, példa nélküli erőfeszítése köszötte állampolgárainkat, vízügyi szakértőinket, párt és állami szerveinket és fegyveres testületeink tagjait egyaránt.

Az 1956-os tavaszi jeges árvíz néhány eseményének felidézése:

1956. március 4-én délután megkezdődött az emberfeletti küzdelem a jeges árral.

Az első közlemény március 5-én reggel került nyilvánosságra.

"Az Árvízvédelmi Kormánybizottság közlése szerint Rajkánál és Cikola-szigetnél jégtorlaszok keletkeztek, amelyek a vízszint gyors emelkedését idézték elő.

A csehszlovák és a magyar vízügyi szervek korábbi megállapodása alapján vasárnap (március 4-én a szerző megjegyzi) a délutáni órákban a csehszlovák légierő megkezdte a rajkai torlasz bombázását. A bombázást követően a jégtorlasz megbomlott, és ennek tudható be, hogy a Duna felső szakaszán apadás kezdődött meg."

(A közlemény szövegéből kitűnik, hogy a magyar légierő egy része is felkészült hasonló feladatok végrehajtására. Ez azt igazolja, hogy volt - lehetett - központi egybehangolás. Erről azonban mi, a végrehajtásban érintett műszaki szervezetek semmit sem tudunk).

Ez a hír személy szerint azért is meglepett, mert Rajka és Cikola-sziget közterében volt a hadtestünk nyári "gyorsvíz" kiképző tábor, és az ott történt eseményekről akkor csak az újságiradi hírekből értesültem.

A kezdeti napok eseményéhez tartozik, hogy az Árvízvédelmi Kormánybizottság (Tehát már akkor megalakult. A szerző feljegyzése) felhívását március 4-én este a rádió sugározta, mely szerint elrendelték több száz - különböző vállalatokhoz tartozó - gépkocsivezető azonnali jelentkezését, munkahelyükre és útra indításukat Szigetköz térségébe.

Az események drámai gyorsasággal folytatódtak. Kifejezetten a helyzet jellemzése érdekében idézek a napi sajtóhírekből és az Árvízvédelmi Kormánybizottság egyes tájékoztató jelentéséből.

Megindult a jégjárás a Budapest alatti Duna-szakaszon is.

E közleményből:

"A Budapest alatti szakaszon Lórév - Makánál kialakult és Ercsigről nyúló jégtorlaszok hatására bekövetkezett rohamos vízszint-emelkedés szükségessé tette, hogy a mintegy 30 kilométer hosszú torlófaló szakasz megbontását a légierő bevetésével megkezdjük. Délután 1 órától kezdve a légierő Rácalmás térségében ismételt bombázta a torlaszt, hogy a meder közepén utat nyisson a jég levonulásának. A beérkezett jelentések szerint a jég felzakado-

zott. A torlaszok megindulása után a vízfél Ercsigről 98 centimétert, Budapestnél pedig 18 centimétert apadt."

Szigetköz gátjai kiállták az első próbát:
(A Szabad Nép kiküldött tudósítójától)
"Vasknapról hétfőre virradó éjjel a víz hirtelen emelkedni kezdett és Rajkánál már 680 centimétert mértek - ez hét centiméterrel magasabb az 1954-es árvízi szintnél."

"A jégdugók vastagsága a rajkai-zsilipnél hét méter, Cikola-szigetnél pedig kilenc méter volt."

"A torlaszok megsemmisítése alatt tíz és tízezer dolgozók a gátak megerősítésén, nyílágak építésén."

Az Árvízvédelmi Kormánybizottság jelentése:

(Kivonat)

"Kedden délután megbontott Ercsi-torlasz megsemmisítése után Dunaföldvárnál szerdára virradóan újabb erős jégtorlasz keletkezett. A torlasz rombolását a honvédség műszaki alakulatai és a légierő folytatják. A Dunaföldvárnál keletkezett torlasz azt eredményezte, hogy a szakaszról feljebb gyors áradás következett be, a Duna 24 óra alatt másfél métert áradt. Ezzel 22 centiméterrel haladta meg az itt értékelt eddigi legmagasabb vízállást. A magas vízszint miatt nagy erővel folyik a töltések erősítése, magasztás. A térségbe jelentős katonai erőket irányítottak."

A sajtóközleményeket a előbbi válogattam ki, hogy érzékeltessem azt a sajnálatos teret, hogy az 1956-os jeges ár elleni védekezés első fázisában a jégtorlaszok rombolása featról-lefelé kezdődött meg. A Duna felső és Budapest déli térségében kialakult torlaszok szabad lefolyását nem biztosították, ennek következtében a Duna középső, majd magyarországi alsó szakaszára hihetetlen mennyiségű jég tömeg zuhdott. Miután nem következett be a remélt hőmérséklet-emelkedés, és ez idő tájt a jugoszláv vízügyi szervekkel sem alakult még ki érdemleges együttműködés, a helyzet egyre inkább kritikusabbá vált.

Ezelécek a napokban mint a székesfehérvári hdt. műszaki parancsnok társaimmal együtt (Komlódi Elemér őrgy. a kecskeméti hdt. mű. pk., Budai Miklós őrgy. a budapesti hdt. mű. pk.) az ügyre súlyosbító helyzetnek csupán szemlélőül lehettünk. Történt ugyanis, hogy a HM. és a VK. hadműveleti-hadászati kiképzési terveknek megfelelően az említett három hdt. törzs 1956. március 5-e és 10-e között helyorségeikben hadműveleti hadjáratok vet részét, asnyeinek folytatására, mint a VK. "aljátűzött" törzsei március 12-én hajnalban Budapestre települünk.

Az áttelepülés napján, tehát március 12-én, kora délelőtt a gyakorlaton résztvevő három hdt. ml. pk.-ot az akkori honvédelmi miniszter - Bata István - magához rendelte. A miniszter de. 11-12 óra között tájékoztatót minket arról, hogy Dunaföldvár, Baja és Mohács térségében a helyzet kritikussá vált. Emiatt erőket kell átcsoportosítani, és a térségbe a már korábban is működő csapatok irányítását, vezetését műszaki szempontból egy kézbe kell összpontosítani. E feladatra - megítélésem szerint - teljesen indokolatlanul a miniszter a székesfehérvári hdt. ml. pk.-át (Nemes Imre úry.-ot) jelölte ki. Szót kérvén jelentettem, hogy az utasítás megértettem, de célszerűtlen tartanám, ha ezt a feladatot a kecskeméti hdt. ml. pk.-ra bízná azért, mert ismeretlen szerint a térségben elősorban ennek a hdt.-nek a csapatai működnek, és a hdt. ml. pk. helyismerete is biztosítékul szolgálhat e feladat eredményes megoldására. A miniszter azonban érveim ellenére sem változtatta meg korábbi elhatározását.

Meghatározta, hogy számomra ő, vagy a Vezérk főnöke - Székely Béla vőgry. - adhat ki utasítást, illetve a bajai helyzetről, tevékenységünkről kizárólag számukra tehetnek jelentést. A további ellenállás céltalan volt, mert úgy tűnhetett volna, hogy a személyemre hárított felelősség alól igyekszem magam kihúzni.

A miniszter döntésével rendkívül kényes helyzetbe kerültem. Szerecsére gyorsan túltettük magunkat az értelmetlen döntés okozta meglepetésen, elvileg felosztottuk egymás között a teendőket, és feladataink képességünknél és lehetőségeinknél megfelelően teljes erőfőrdítással zökkenők és emberi sűrűdások nélkül a legnagyobb szakmai és emberi egyetértésben oldottuk meg, pontosabban igyekeztünk megoldani.

A miniszter utasított arra, hogy Baján vegyem fel az Árvízvédelmi Kormánybiztosseg által kijelölt vízügyi vezetőséval a kapcsolatot és a feladatok összehangolása érdekében vele, aki egyben az Árvízvédelmi Kormánybiztos helyettese a legszorosabban működjék együtt.

Tájékoztatót arról, hogy egy korábbi utasítás értelmében a térségben működő összes összefegyveremmi alakulat munkáját az esztergomi harcokosi hadosztály parancsnoka, Nagy János alezredes irányítja. A valós helyzetről tőle kérjék információt, és a helyzet ismeretében mielőbb tegyék jelentést a szükséges teendőkre Székely Béla vőgry részére. Sajnálatos módon semmiféle információt nem kaptam a körzetben kialakult vízrajzi

és józagsági állapotokról. A miniszter sürgette az indulásunkat, tájékozódásra nem jutott időnk. Ennek következtében, miután mind a hárman egy - már hosszú ideje tartó és meglehetősen kimerítő - törzsgyakorlatról kerülünk "bevetésre", csupán anyai információval rendelkezünk, amennyit az újságokból és a rádióból megudhatunk. A feltehetően gyors miniszteri döntés miatt feladatom meghatározása sem volt egyértelmű. A miniszter parancsa ugyanis csak arra jósított fel, hogy a térségben működő műszaki alakulatok tevékenységét hangoljam össze, függetlenül azok szervezeti hovatartozásuktól. Az összefegyveremmi csapatok irányítására, munkájuk megszervezésére nem kaptam pontos és egyértelmű felhatalmazást, és e tekintetben az volt a feladatom, hogy az esztergomi hadosztály-parancsnok munkáját szakmailag segítsem.

A feladat súlyát ugyan átérzettem, de az is világos volt, hogy a végrehajtás feltételei rendkívül nehéz helyzetet jelentenek majd számomra és elvtársaim-bejtársaim számára is.

Gyakorlatilag az történt, hogy felelősséggel jelen, de jogokkal csak részben ruháztott fel a honvédelmi miniszter.

A késő délutáni órákban értük el Dunaföldvár körzetét.

Az útsz haladásnak az volt az oka, hogy az lassú viszonyok iszonyatosan rosszak voltak ezekben a napokban. Az utak tele voltak emberekkel, anyagokkal szállító menetoszlopokkal.

A dunaföldvári híd körzetében túl azon, hogy ilyen tevékenységnél óhatatlanul előfordul szervezetenlenség és kapkodás, azt tapasztaltam, hogy a csapatok teljesen összekeveredve, szesz parancsnoki irányítás nélkül, mondhatnám ösztönösen, elősorban az aleggység parancsnokok utasításai szerint tevékenykedtek. Az aleggységnek semminemű összeköttetése nem volt előjáró törzsekkel, a legtöbb esetben elképzelésük sem volt arról, hogy törzsek hol települtek. A személyi állomány láthatóan rendkívül elcsigázott volt. Ellátásuk a környező falvakból történt teljesen öletszerűen. Szervezett váltásról, céltudatos munkavégzésről nem lehetett szó. A katonák éjjel-nappal végezték éppen azt a munkát, amelyet vagy az aleggység parancsnoka, vagy egy-egy vízügyi szakember határozott meg számukra.

A dunaföldvári híd közelében és a környező gátak mentén ezerszárra volt szétbányva különböző típusú harcokosi, akna és szeszizmarva álltak őrizetnek a robbanóanyagok ládák, gyújtószereit. A teljes kősz képe fogadott mindenütt, amíg Bajára

megérkeztünk. Az egyetlen megnyugtató tény az volt, hogy tisztjeink és katonáink mindenütt fíradhatatlanul serénykedtek, dolgoztak.

Bajára érkezve azonban jelenteselem az Árvízvédelmi Kormánybiztos helyzetesenél. Első találkozásunk nem volt szerencsés, és ez a további együttes munkákra rányomta a bélyegét.

Nem csodálom, hogy fenntartásai voltak ennek az időse és nyilván tapasztalt, sokat látott vízügyi szakembernek személyemet illetően. 1956 márciusában magam a 26. életévet tapostam. Ruházatom inkább a fizető klubba illet, mintsem egy árvédelmi központban dolgozó szakemberhez. (A HM. hadjéltársa ugyanis "vérszegi" öltözetbe rendelték fel minket, és nem volt időnk gyakorló ruhába áttöztöni.) A főmérnök fíradt, kimerült állapotban és valami miatt nagyon morózus hangulatban volt. Nem kevés iróniával kérdezte tőlem, hogy még hány együttműködött küldenek a nyárára. Olyat is mondott, hogy inkább pontonokot küldtöt volna a honvédelmi miniszter, mint minket, mert annak nagyobb hasznát venné. Kínos percek voltak, de határozottnan megismételtem azt az utasítást, amit a miniszterrel kaptam, és biztosítottam őt arról, hogy a magam részéről mindent elkövetek annak érdekében, hogy a feladatokat vele együttműködésben megoldjam. Sajnálattal, de nem enyhült meg irányomban. Azt a kérésemet, hogy tájékoztasson a helyzetről és vizsgálja számomra, hogy a vízügyi szolgálat részére hol és milyen segítséget vár a hadseregtől, fáradságára hivatkozva elutasította, és félreérthetetlenül befejezetten nyilvánította a maga részéről megbeszélésünket. Pontosan fogalmazva azt is lehet mondani, hogy udvariasan ugyan, de az iróadjából kődbött. Nem volt biztató a kezdet.

Ezt követően felkerestem Nagy János alezredest, akiről tudtam, hogy a térségben lévő összefegyveremmi csapatok irányítását végzi, hátalkőre azonban nem terjed ki a körzetben lévő műszaki és más fegyveremmi-csapatokra (pl. légierő, tüzérség stb.).

Első találkozásunk - a vezetési pontján, amely a bajai vízügyi igazgatóság egyik szénnyépiletében volt, - életemben kiörlhetetlen nyomot hagyott. Nagy alez. és az esztergomi hadosztály csapatai - végig kísérve az árhullámot a Duna felő szakaasztól - már 6-7 napja megszakítás és a legeszközhibák pihenés nélkül részt vettek az árvédekezésben.

Nagy alezredest, a mi hdt.-ünk harcokosi-zó hadosztályának parancsnokát, már évek óta jól ismertem. Mint tapasztalt harcoko-

csizó tiszt számomra mindig imponáló biztonságga vezetett törzset és ezredet a gyakorlatokon. Stílusát és módszereit példamutatóan értékelve már a korábbi években is igyekeztem vezetési tapasztalatait elsajátítani. Gyors helyzetértékelő képességét mindig igen nagyra tartottam.

Ezért teljesen megdöbbentett, hogy ott és akkor egy olyan vezetőt találtam, aki oly annyira fűrdt és kimerült volt, hogy egyszerűen képtelennek bizonyult arra, hogy egy rövid mondatot összefüggően és érthetően elmondjon. Parancsnoki munkatársaké-pére be volt rajzolva egy "atomcsapást" jelző egyezményes jel "kék" szímmel. Tájékoztatóban elmondotta, hogy az ellenség, ekkor és ekkor, kisméretű atomcsapást mért Bajánál nyugatra öt kilométerre. Ennek következtében gépjárműkocsok keletkeztek, és emiatt egyre súlyosabb a helyzet.

Kérem a tisztelt Olvasót, ne mosolyodjon el, és ne vessen meg érte, de az igazság, hogy ezt a jelölést 1-2 percig elhittém. Az elmúlt hetekben a törzsfink színtelenül olyan harcoszati-hadműveleti hadjártókat folytatott, ahol az atomeszközökkel mért ellenséges csapások kivédésével kapcsolatos kérdések voltak napirenden. Nagy alez. ténképre nagyon szakszerűen voltak berajzolva az atomcsapásra utaló adatok. Szóval ezt a helyzetjelentést igaz, hogy rövid ideig, de "bevettem". Arra is kérem a tisztelt Olvasót, hogy emiatt az abszurditás olvasssa során ne mondjon elhamarkodott ítéletet Nagy elvtárs felett sem. Egy-két perc múltán láttam, hogy Nagy alez. a kimerültség végső határán van. Intézkedtem, hogy azonnal pihenjen le, és a hadosztály vezető orvosát utasítottam, hogy parancsnokának adjon be egy jó adag altatót. Őrséget állítottam, hogy egy napig bárki bármivel is ne zavarhassa.

Ilyen körülmények közepette kezdtük el tevékenységünket Baján március 12-e éjszakáján.

Az esztergomi hadosztály törzs több beosztottját jól ismertem, így a legzsidóságszebb információkat főlké kaptam meg. Ennek lényegét a következőkben lehet vizualizálni:

1./ Nagy alez. nem vezet a térségben lévő összes összefüggő csapatot, csupán azoknak egy nagyobb részét, melyek a Duna bal partján vannak, ezek közül is elősorolom az esztergomi hadosztályhoz tartozó egységeket. A mohácsi oldalon folyó eseményekről az ott kialakult helyzetéről sem a h.o. pk.-nak, sem a h.o. törzsnek nincs semmiféle információja.

2./ Azóta, amióta Baján tartózkodnak, több különböző fegyveremmel tartozó alegy-

ség és egység érkezett a térségbe elősorolom a kecskeméti hadtest hadosztályainak alárendeltjei. Ezek a csapatok semmilyen alárendeltségi viszonyban nem állnak Nagy alez.-sel. Ezeknek a csapatoknak létszáma, elhelyezkedése és tevékenysége a hadosztály törzs előtt ismeretlen. Az újonnan érkezett csapatok és az esztergomi h.o. csapatai között nincs semmiféle összeköttetés vagy együttműködés. Ezek a csapatok a helyzet romlásának megfelelő ütemben érkeztek a helyszínre, és menetből kerültek bevetésre egy-egy gátrakasz vagy objektum megvédése céljából.

3./ A h.o. törzs és a vízügyi szervek közötti kapcsolat kettős képet mutat. Azokon a munkahelyeken, ahol katonák dolgoznak - eltekintve egyes kisebb gondoktól - a szakaszmentőskövek igyekeznek pontosan meghatározni a feladatokat, és így a munkahelyeken általában nincs különösebb gond. A vízügyi igazgatóság azonban a hadosztály törzs tájékoztatását rendszeresen elhanyagolja, és gyakran új munkatársakra vezényli át az aleggységeket a szakaszmentőskövek útján. Ennek következtében gyakori, hogy a hadosztály törzsnek kell "nyomozni", hogy hová csoportosították át alárendeltjeiket. Ez állandó huzavonát, fejtelenséget eredményez, és végső soron a rendelkezésre álló erők és eszközök elfecsketését eredményezi.

4./ A vízügyi igazgatóság a h.o. törzset nem vonja be elhatározásai kidolgozásába, hanem rendszerint utólag tájékoztatja a törzset szándékáról. Ilyenkor viszont azt várja el a törzstől, hogy:

a) A vízügyi elgondolásoknak megfelelően az átcsoportosításokat azonnal hajtsák végre.

b) A HM-től kért újabb erőigényléseiket juttassák el a VK. részére.

5./ A térségben működő műszaki csapatokról semmilyen érdemleges információval nem bírnak azoknál, hogy tudnak arról, hogy vannak műszaki csapatok Baja és Mohács körzetében, de azok létszámán, felszereltségére vonatkozóan semmilyen adattal nem rendelkeznek.

Feltehetően elegendőek a helyzet változásához az előbb írtak. Az Olvasó számára talán ebből is világosan kitűnik, hogy az irányítás, szervezés tekintetében a legnagyobb káosz, a gátak mentén férfias helyállítás jellemezte a helyzetet. Ezt követően - okuiva az 1954-ben szerzett árvízvédelem tapasztalataiból - igyekeztem partnereket szerezni a vízügyi igazgatóság középső és alsóbb régióhoz tartozó szakemberek köréből. Nem volt eredménytelen ez a kísérletem. Több vízügyi szakemberrel találkoztam, akiket már ré-

gebből ismertem, és kölcsönös bizalommal voltak egymás irányában. A középső szintű szakértők véleményének meghallgatása nyomán a következő kép bontakozott ki előttem:

1./ Az a korábban remélt meteorológiai változás, amely "besegíthetett" volna a Baja-Mohács térségében kialakult helyzet javításába, nem következett be. Ennek következtében a helyzet egyre inkább romlik, és reális számolni kell azzal, hogy a gátakat minden erőfeszítés ellenére sem lehet majd védeni, és gátrakadásokkal lehet számolni. Az esetleges gátrakadások helyeit és hatását körülfonten sem lehet előre jelezni, mert gyakorlatilag azok bárhol és bármikor bekövetkezhetnek. A vízügyi mérnökök egybehangzó feltételezése az volt, hogy nagy a valószínűsége annak, hogy Baja, Baja déli térsége, valamint a Mohácsi-sziget egy része víz alá kerülhet.

(Folytatás a következő számban)

Nemes Imre

Közlöny

A Bajai Honpolgár Kuratóriuma 1999. január 5-én tartott ülésén D. Szabó Jenő megválasztotta titkárnak.

BAJAI HONPOLGÁR	
<small>Alapítvány a Helyi Önkormányzatokért</small>	
<small>1000 Budaörs, D. Szabó Jenő utca 1. sz. 101.</small>	
Városi önkormányzat és Könyvtárosok Lapja	
Mégis csak minden hónap első napján	
ISBN 1416-4409	
http://www.bajaihonpolgar.hu/bajaihonpolgar/uzenet.htm	
A szerkesztőbizottság vezetője: Bárány Tibor	
Szerkesztő: Gyulavics István	
A szerkesztőbizottság tagjai: Bárány Tibor, dr. Dániel Zoltán, Jász Anikó, Kálcsony Dóra, dr. Laki Péter, Sándor József, dr. Selymes Ede, Schmidt Antal, dr. Vajtai István	
Lapalapító és kiadó: Ügyviteli Államok Művelődési Központ	
Postacím: 6500 Baja, Ötvösi út 14.	
Fenniró: Bajai Honpolgár Alapítvány	
Az alapítvány számlavezető bankja: OTF Kereskedelmi Bank Rt. Baja Fikája 11732033 Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119	
Nyomdai munkák: BA-APRESSZ Rt. Baja, Püski S. u. 4. Tel.: 79/222-341 KÉZIRATOT, PÉNYKÉPET NEM ÖRZÖNK MEG ÉS NEM KÜLDÖNK VISSZA.	